

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ імені ІГОРЯ
СІКОРСЬКОГО»**

**Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу англійської мови**

«На правах рукопису»
УДК 811.111:42'25

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри
Л.І. Тараненко
(підпис) (ініціали, прізвище)

«_____» _____ 2022 р.

**Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра
зі спеціальності 035 «Філологія»**

**на тему: «Лінгвостилістичні особливості відтворення картини чарівного
світу Дж. Р.Р. Толкіна в англо-українськомовному перекладі»**

Виконав: студент 2 курсу, групи ЛА-11мп
Леоненко Андрій Юрійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

Науковий керівник:

д.філол.н., проф., проф. каф. ТППАМ Л.І. Тараненко
(науковий ступінь, вчене звання, посада, ініціали, прізвище)

(підпис)

Рецензент:

к. філол.н., доц., доц. каф. ТППНМ Л.С. Івашкевич
(науковий ступінь, вчене звання, посада, ініціали, прізвище)

(підпис)

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з
праць інших авторів без
відповідних посилань.
Студент _____

Київ – 2022

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ імені ІГОРЯ
СІКОРСЬКОГО»**

**Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу англійської мови**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
Спеціальність (спеціалізація) – 035 Філологія (035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Л.І. Тараненко
(підпис) (ініціали, прізвище)
«_____» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студентів

Леоненко Андрію Юрійовичу

1. Тема дисертації «Лінгвостилістичні особливості відтворення картини чарівного світу Дж. Р.Р. Толкіна в англо-українськомовному перекладі»

Науковий керівник дисертації: Тараненко Лариса Іванівна, д. філол. н., проф., проф. каф. теорії, практики та перекладу англійської мови.

Затверджені наказом по університету від 26 жовтня 2022 р., № 3966-с.

2. Термін подання студентом дисертації: 28 листопада 2022 р.

3. Об'єкт дослідження: мовна репрезентація чарівного світу Дж. Р.Р. Толкіна.

4. Предмет дослідження: лінгвостилістичні особливості представлення чарівної картини світу Дж. Р.Р. Толкіна в текстах оригіналу та їх українськомовному перекладі.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

1. розкрити поняття «картина чарівного світу» у площині лінгвостилістичних досліджень;
2. систематизувати підходи до вивчення картини чарівного світу;
3. виявити лінгвостилістичні характеристики створення чарівної картини світу у романі Дж. Р.Р. Толкіна «Володар Перснів»;

4. обґрунтувати теоретико-методологічні засади вивчення специфіки передачі лінгвостилістичних засобів створення чарівної картини світу у творах Дж. Р.Р. Толкіна в українськомовному перекладі;

5. установити закономірності перекладу лінгвостилістичних засобів створення картини чарівного світу Дж. Р.Р. Толкіна на українську мову.

6. Орієнтовний перелік ілюстративного матеріалу: 100 фрагментів в оригіналі й перекладі, дібраних з роману Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів».

7. Орієнтовний перелік публікацій: тези виступів на двох всеукраїнських конференціях.

8. Дата видачі завдання: 04 жовтня 2021 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Строк виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	<i>Обґрунтування теоретичних передумов дослідження</i>	<i>до 20.12.2021</i>	<i>вик.</i>
2	<i>Формування програми й методики дослідження</i>	<i>до 20.05.2022</i>	<i>вик.</i>
3	<i>Аналіз ілюстративного матеріалу та виклад і оформлення результатів дослідження</i>	<i>до 10.11.2022</i>	<i>вик.</i>

Студент

(підпис)

А.Ю. Леоненко
(ініціали, прізвище)

Науковий керівник дисертації

(підпис)

Л.І. Тараненко
(ініціали, прізвище)

РЕФЕРАТ

Магістерська дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи складає 77 сторінок, обсяг основного тексту – 61 сторінку.

Мовностилістична репрезентація чарівного світу Дж. Р.Р. Толкіна у серії романів «Володар Перснів» стала на теперішній час актуальною проблемою перекладознавства. Зважаючи на значну популярність автора на світовій літературній арені, зростаючий інтерес до його творчого надбання не лише в усьому світі, але і в Україні, вивчення мови письменника в оригіналі та перекладі стає предметом окремої уваги дослідників.

Актуальність дисертації зумовлена різнобічним розвитком сучасної літератури жанру фентезі, значним інтересом до лінгвостилістичних особливостей представлення автором чарівного світу та необхідністю встановлення способів його передачі у мові перекладу, що слугуватиме допомогою у підготовці майбутніх перекладачів.

Об'єктом дослідження є мовна репрезентація чарівного світу Дж. Р. Р. Толкіна.

Предмет дослідження становлять лінгвостилістичні особливості представлення чарівної картини світу Дж. Р.Р. Толкіна в текстах оригіналу та їх українськомовному перекладі.

Мета роботи полягає у встановленні особливостей чарівної картини світу Дж. Р.Р. Толкіна шляхом розгляду мовностилістичних закономірностей її вираження в циклі романів «Володар Перснів» та закономірностей їх відтворення в українськомовному перекладі.

Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких **завдань**:

1) розкрити поняття «картина чарівного світу» у площині лінгвостилістичних досліджень;

- 2) систематизувати підходи до вивчення картини чарівного світу;
- 3) виявити лінгвостилістичні характеристики створення чарівної картини світу у романі Дж. Р.Р. Толкіна «Володар Перснів»;
- 4) обґрунтувати теоретико-методологічні засади вивчення специфіки передачі лінгвостилістичних засобів створення чарівної картини світу у творах Дж. Р.Р. Толкіна в українськомовному перекладі;
- 5) установити закономірності перекладу лінгвостилістичних засобів створення картини чарівного світу Дж. Р.Р. Толкіна на українську мову.

Матеріалом дослідження слугували три романи Дж. Р. Р. Толкієна із саги «Володар перснів» у оригіналі та українському перекладі. Загальний обсяг ілюстративного матеріалу склав 100 фрагментів художніх творів в оригіналі й перекладі.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше систематизовано стилістичні засоби створення чарівної картини світу Дж. Р.Р. Толкієна в оригіналі та в українськомовному перекладі.

Практична цінність одержаних результатів визначає можливість їхнього використання у лекційних і практичних курсах зі стилістики (розділи «Стилїстика усної та писемної форми, стилїстика мовлення», «Стилїстика художньої лїтератури»), теорії і практики перекладу, лексикології (розділ «Ономастика»), когнітивної лїнгвістики, лїнгвокультурології, семантики, а також у написанні наукових робіт студентами й аспірантами.

Методологїя роботи ґрунтувалася на загальнонаукових методах, а саме: індукції і дедукції, аналізу і синтезу, а також на методі системного аналізу. Дослідження отриманих результатів здійснювалися із застосуванням методів лїнгвістичного аналізу, зокрема описово-аналїтичного. Для отримання даних щодо способів перекладу стилетвірних художніх засобів на українську було використано методи трансформаційного та дескриптивного перекладознавчого аналізів. Також було вжито метод кількісних підрахунків для визначення частотних показників застосування перекладацьких трансформацій при відтворенні досліджуваних одиниць у мові перекладу.

Апробація результатів дослідження. Основні результати магістерської дисертації пройшли апробацію на XV Всеукраїнській науково-практичній студентській конференції «Мовний та навчальний простір у країнах світу» (Київ, 2021).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у тезах доповіді, «Роль і місце онімів у створенні картини чарівного світу Дж.Толкієна», опублікованих на XV Всеукраїнській науково-практичній студентській конференції «Мовний та навчальний простір у країнах світу» (Київ, 2021).

Ключові слова: *лінгвостилістичні засоби, картина чарівного світу, толкієнізми, перекладацькі трансформації, романи Дж. Р.Р. Толкієна.*

ABSTRACT

The master's dissertation consists of an introduction, four chapters, conclusions to each chapter, general conclusions, references and four appendices that include four tables, in total 100 text fragments. The paper amounts to 77 pages, the main text is 61 pages.

The present-day stage of the English language development is marked by the rapid development of a multifold study of the author's idiosyncrasy as a linguistic phenomenon. The interest of linguists in idiosyncrasy can be explained by the fact that for realization of own artistic ideas, personal thoughts and feelings the author uses national language, he also brings into the language something subjective, which is not sufficiently enlightened. For this reason, **the topicality** of our work is conditioned by the rapid development of modern literature, great interest in the linguistic and pragmatic features of the author's speech portrait and ways of their representation in the target language, that, given the requirements of the realities of modern literary space, will help prepare future translators.

The object of the research is the linguistic representation of J. R. R. Tolkien's idiosyncrasy in The Lord of the Rings book series.

The subject of the study are functional-pragmatic and lexical-semantic features of J. R. R. Tolkien's idiosyncrasy in the original texts and their Ukrainian translation.

The aim of the work is to establish the functional-pragmatic and lexical-semantic characteristics of J. R. R. Tolkien's idiosyncrasy by determining the linguistic and stylistic features of its expression in The Lord of the Rings book and the peculiarities of their representation in the Ukrainian translation.

The realization of this goal requires the solution of the following tasks:

1. to define the notion "picture of the magical world" in linguistic research and determine the theoretical and methodological foundations of its study;
2. to study approaches to the study of the picture of the magical world;
3. to outline linguistic and linguistic characteristics of the picture of the magical world on the material of the novel "The Lord of the Rings";

4. to identify the main elements on which the picture of the magical world is built;

5. to analyze the English novel by J. R. R. Tolkien and its translations into Ukrainian to define the ways of translating the means of creating the picture of the magical world.

The scientific originality of the research lies in the fact that lexical-semantic features of linguistic and stylistic expression of J. R. R. Tolkien's idiosyncrasy both in the original texts and in the Ukrainian translation are systemized for the first time.

The practical value of the obtained results determines the possibility of their use in lectures and practical courses in stylistics (chapters "Stylistics of speech", "Stylistics of fiction"), theory and practice of translation, lexicology ("Onomastics"), cognitive linguistics.

The research material amounts to 100 text fragments selected from the novels of The Lord of the Rings series by J. R. R. Tolkien.

Research methods. The methodology was based on general scientific methods, namely: induction and deduction, analysis and synthesis, as well as the method of system analysis. Studies of the obtained results were carried out using the methods of linguistic analysis, in particular descriptive-analytical method. The methods of transformational and descriptive translation analyses were used to obtain data on methods of translating stylistic artistic means into Ukrainian. The method of quantitative calculations was also applied to determine the frequency of application of translation transformations in reproduction of the studied units in the target language.

Publications. The main provisions and results of the dissertation research are highlighted in the abstracts of the report "The role and place of nouns in creating a picture of the magical world of J.R.R. Tolkien", published at the XV All-Ukrainian Scientific and Practical Student Conference "Language and Educational Space in the Countries of the World" (Kyiv, 2021).

Key words: *idiosyncrasy, lexical and stylistic means, picture of the magical world, Tolkienisms, translation, transformations, novels by J. R. R. Tolkien.*

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ I. ТЕНДЕНЦІЇ У ВИВЧЕННІ КАРТИНИ ЧАРІВНОГО СВІТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	15
1.1 Поняття картини чарівного світу у площині стилістики	15
1.2. Підходи до вивчення авторської художньої картини світу	18
1.3. Методологія дослідження картини чарівного світу в англо-українському перекладі	24
Висновки до розділу I	26
РОЗДІЛ II. КАРТИНА ЧАРІВНОГО СВІТУ ЯК МОВНОСТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРІВ ДЖ.ТОЛКІЄНА.....	28
2.1. Лінгвостилістичні особливості ідіостилю Дж. Р. Р. Толкієна.....	28
2.2. Роль і місце онімів у створенні чарівної картини Дж. Толкієна	36
Висновки до розділу II.....	38
РОЗДІЛ III. ВІДТВОРЕННЯ КАРТИНИ ЧАРІВНОГО СВІТУ РОМАНУ ДЖ. ТОЛКІЄНА «ВОЛОДАР ПЕРСНІВ» В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....	39
3.1. Закономірності відтворення штучних мов в українськомовному перекладі роману «Володар Перснів»	39
3.2. Особливості перекладу віршів у романі «Володар Перснів»	42
3.3. Специфіка відтворення толкієнізмів в українськомовному перекладі роману «Володар Перснів»	46
Висновки до розділу III	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	62
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	65
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Лінгвістика сучасності характеризується дослідженням закономірностей мовленнєвої та мисленнєвої діяльності людини, а це дозволяє з урахуванням індивідуальних особистісних характеристик автора художнього твору формувати суб'єктивні моделі картин світу та поділяти їх за різновидами. У свою чергу, теперішній стан розвитку перекладознавства вимагає поглибленого розгляду проблеми адекватної інтерпретації текстів різної жанрової приналежності, складовою частиною якої є питання коректного перекладу художніх творів взагалі та творів жанру фентезі зокрема. Таким чином, питання встановлення лінгвостилістичних особливостей відтворення в українському перекладі картини чарівного світу набуває особливої **актуальності**.

Незважаючи на те, що вивченню авторського стилю викладу творів присвячено значну кількість праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, які вивчали ідіостиль автора у площині різних напрямів, підходів і аспектів (напр., системно-структурний (В.В. Виноградов), комунікативно-когнітивний (О.О. Селіванова), образно-композиційний (Г.О. Винокуров), функціонально-домінантний (І.А. Сидоренко), адресно-діяльнісний (І.В. Арнольд), естетично-маркований (М.М. Бахтін) та ін., низка питань, які могли б слугувати вихідним підґрунтям для дослідження лінгвостилістичних особливостей відтворення в українському перекладі картини чарівного світу, залишається невирішеною.

Водночас, останнім часом з огляду на надзвичайну популярність серед читачів творів Дж. Р. Р. Толкієна ідіостилістичні особливості автора стали об'єктом уваги багатьох лінгвістів з різних куточків світу, оскільки залишена письменником культурна спадщина потребує ретельного вивчення й інтерпретації.

Підвищений інтерес лінгвістів і перекладачів до феномену ідіостилю також пояснюється тим, що, хоча автор і послуговується національною мовою для втілення власного задуму при написанні художнього твору та вираження думок і почуттів, він як митець одночасно привносить у мову власне

суб'єктивне сприйняття дійсності. У сучасній лінгвокогнітології та лінгвокультурології вже сформовано певну систему поглядів стосовно ідіостилю як вербального відображення культурних надбань і цінностей кожного окремого митця. Водночас опрацювання питання лінгвостилістичної репрезентації картини чарівного світу Дж. Р. Р. Толкієна наразі уповільнюється внаслідок недостатнього обґрунтування закономірностей взаємодії мовних засобів, притаманних ідіостилю митця, які також демонструють своєрідність світосприйняття та мислення автора, його пріоритети у лексиці та преференції у стилістиці.

Актуальність започаткованого нами дослідження визначається активним розвитком сучасної літератури жанру фентезі та загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних і перекладознавчих досліджень на поглиблене вивчення лінгвостилістичних особливостей представлення автором картини чарівного світу та необхідністю встановлення способів його передачі у мові перекладу, що слугуватиме допомогою у підготовці майбутніх перекладачів і їх перекладацькій практиці.

Мета роботи полягає у встановленні особливостей чарівної картини світу Дж. Р.Р. Толкіна шляхом розгляду мовностилістичних закономірностей її вираження в циклі романів «Володар Перснів» та закономірностей їх відтворення в українськомовному перекладі.

Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких **завдань**:

- 1) розкрити поняття «картина чарівного світу» у площині лінгвостилістичних досліджень;
- 2) систематизувати підходи до вивчення картини чарівного світу;
- 3) виявити лінгвостилістичні характеристики створення чарівної картини світу у романі Дж. Р.Р. Толкіна «Володар Перснів»;
- 4) обґрунтувати теоретико-методологічні засади вивчення специфіки передачі лінгвостилістичних засобів створення чарівної картини світу у творах Дж. Р.Р. Толкіна в українськомовному перекладі;

5) установити закономірності перекладу лінгвостилістичних засобів створення картини чарівного світу Дж. Р.Р. Толкіна на українську мову.

Об'єктом дослідження є мовна репрезентація чарівного світу Дж. Р.Р. Толкіна.

Предмет дослідження становлять лінгвостилістичні особливості представлення чарівної картини світу Дж. Р.Р. Толкіна в текстах оригіналу та їх українськомовному перекладі.

Матеріалом дослідження слугували три романи Дж. Р. Р. Толкієна із саги «Володар перснів» в оригіналі та українськомовному перекладі. Загальний обсяг ілюстративного матеріалу склав 100 фрагментів у оригіналі й перекладі.

У процесі розв'язання поставлених завдань у роботі було застосовано такі **методи дослідження**: загальнонаукові – абстрагування, індукція, дедукція, аналіз і синтез – для обґрунтування теоретичних засад і формування висновків дослідження; лінгвістичні методи: метод аналізу словникових дефініцій – для з'ясування значення та розмежування понять «картина світу» та «чарівна картина світу», лінгвостилістичний аналіз – для виявлення мовно-виражальних засобів в аналізованих текстах, метод корпусного аналізу – для добору матеріалу, що ілюструє репрезентацію образності в тексті; перекладознавчі методи: методи трансформаційного та дискрептивного перекладознавчого аналізів для отримання даних щодо способів перекладу стилетвірних художніх засобів на українську мову. Також було використано метод кількісних підрахунків для визначення частотних показників застосування перекладацьких трансформацій при відтворенні досліджуваних одиниць у мові перекладу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*: систематизовано стилістичні засоби створення чарівної картини світу Дж. Р.Р. Толкіна в оригіналі та в українськомовному перекладі; узагальнено інвентар основних шляхів і способів її вираження в мові оригіналу та в мові перекладу.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що обґрунтування номінативного простору твору ориганілу й перекладу сприяє поглибленню надбань перекладознавства про формування чарівної картини світу, а висновки про роль метафоричності, фразеології й пареміології в художньому творі є науково важливим для стилістики, лінгвокультурології, міжкультурної комунікації, риторики мовлення. Результати виконаного дослідження є також певним внеском у подальший розвиток лінгвістики тексту й прагмалінгвістики.

Практична цінність магістерської дисертації визначається можливістю використання її результатів у лекційних і практичних курсах зі стилістики (розділи «Стилістика усного та писемного мовлення», «Стилістика художньої літератури»), теорії і практики перекладу, лексикології (розділ «Ономастика»), лінгвокультурології, семантики, а також у написанні наукових робіт студентів й аспірантів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати магістерської дисертації пройшли апробацію на XV Всеукраїнській науково-практичній студентській конференції «Мовний та навчальний простір у країнах світу» (Київ, 2021).

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи складає 77 сторінок, обсяг основного тексту – 61 сторінку.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми магістерської дисертації та її актуальність, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету й завдання, описано матеріал дослідження та охарактеризовано методологічне підґрунтя для його проведення, висвітлено наукову новизну роботи, її теоретичне й практичне значення та надано інформацію про апробацію основних результатів магістерської дисертації.

У **першому розділі** *«Тенденції у вивченні картини чарівного світу крізь призму перекладознавства»* узагальнено основні способи тлумачення поняття чарівної картини світу, враховуючи наявні в лінгвістиці та літературознавстві

підходи. Проведено аналіз трактування та функціонування таких термінів, як «картина світу», «чарівна картина світу» для відображення реалій подій, відображених у творі та їхньої мовностилістичної інтерпретації.

У **другому розділі** *«Картина чарівного світу як мовностилістична характеристика творів Дж. Толкієна»* встановлено особливості стилістичних засобів роману «Володар Перснів», охарактеризовано основні складові елементи ідіостилу письменника.

У **третьому розділі** *«Відтворення картини чарівного світу в українських перекладах»* окреслено перекладацькі прийоми, що відтворюють чарівний світ автора у перекладі, а також встановлено найчастотніші трансформації, які беруть участь у коректній передачі художніх засобів українською зі збереженням інформативності та досягненням максимального художнього ефекту жанру фентезі.

У **висновках** подано результати виконаного дослідження, сформульовані основні висновки й окреслено перспективи подальшого дослідження зазначеної проблеми.

Додатки містять перелік ілюстративного матеріалу, дібраного із циклу романів «Володар перснів». Усього в додатках представлено 100 фрагментів із художніх творів та, відповідно, 100 фрагментів їхніх перекладів українською мовою.

РОЗДІЛ І

ТЕНДЕНЦІЇ У ВИВЧЕННІ КАРТИНИ ЧАРІВНОГО СВІТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Обґрунтування теоретичних засад відтворення мовностилістичних засобів формування чарівного світу у творах Дж. Р. Р. Толкієна у перекладі на українську мову передбачає дослідження індивідуальної картини світу автора зі зверненням до аналізу індивідуальних особливостей його стилю. На сьогоднішній день лінгвісти погоджуються з тезою про те, що кожен письменник вирізняється не лише своїм стилем викладу думок, але й світобаченням, чії характерні особливості виокремлюються при дослідженні лексичної, синтаксичної та стилістичної складових творів автора. Вивчення індивідуальних рис стилю та мови будь-якого автора дозволяє відтворити його мисленнєві процеси. Станом на сьогодні визначення особливостей авторської картини світу отримало міждисциплінарний статус, оскільки задля його розкриття залучають знання та інформацію не лише з дисциплін філологічного циклу (лінгвістики, літературознавства, перекладознавства тощо), але й додаткові знання, здобуті з наук, що тісно з ними пов'язані (наприклад, етнографія, психологія, соціологія, культурологія та ін.).

1.1 Поняття картини чарівного світу у площині стилістики

Станом на сьогодні картина світу як одне з фундаментальних понять у існуванні індивіда є об'єктом уваги не лише для лінгвістів, а також і для представників інших наукових галузей: філософів, психологів, антропологів, мистецтвознавців, для яких визначення поняття картини світу на основі базових теорій своїх дисциплін є необхідністю. Картина світу як цілісний глобальний образ для світосприйняття виникає в індивіда як і у процесі, так і внаслідок усіх її контактів з навколишнім світом. Мова дозволяє узагальнити та накопичити особисті досягнення та знання людини в пізнанні світу з метою створення спільної картини світу в межах конкретної мовної спільноти. Ця картина світу регулюватиме поведінку та діяльність представників цієї

спільноти, забезпечуючи взаєморозуміння між його членами, незважаючи на такі фактори, як віковий, освітній бар'єр та різницю у розвитку. Мовна картина світу є репрезентацією світосприйняття народу з усіма його особливостями, закріплене, передусім, у понятійно-категоріальному складі мови, а також у відображенні навколишнього світу в семантиці різних мовних одиниць.

Оскільки поняття «картина світу» вже стало загальновживаним у багатьох гуманітарних галузях науки, серед фахівців можна виокремити різні підходи до його тлумачення.

У широкому розумінні картина світу є результатом усебічного пізнання дійсності, сукупністю наукових знань, релігійних уявлень, етичних цінностей конкретного народу, що проживає на певній території у певну історичну епоху [26, с. 21].

Згідно зі словником термінів міжкультурної комунікації, поняття картини світу визначається як "сукупність знань, думок, уявлень тощо учасників спілкування стосовно реальної або уявної дійсності", що формується за допомогою мови конкретної національної лінгвокультурної спільноти [2, с. 71–72]

Загалом, поняття картини світу базується на уявленнях людини про оточуючий її світ, що надає картині світу суб'єктивності та антропоцентричності. Досить точно описує відношення людини та картини світу М. Гайдеггер: людина зображає світ як картину, людина розуміє цей світ як картину, світ перетворюється на картину, людина підкорює світ як картину [35]

У свою чергу, К. Рахіліна вважає мовну картину світу результатом "проєктування" дійсності в семантику мови, зумовленим специфічними особливостями людського організму, можливістю по-різному описати одну й ту саму ситуацію, де за умови існування таких самих параметрів ситуації, деякі з них акцентуються, а деякі затушовуються, а також специфікою конкретних культур, що стоять за кожною мовою [28, с. 282–283].

Згідно з інформацією, зазначеною вище, мова є інструментом для моделювання складу мислення та світосприйняття певної нації на всіх своїх рівнях. З перекладацької точки зору, для дослідження такого моделювання найкращим буде використання міжмовного зіставлення, оскільки слід урахувати те, що кожна нація не лише відображає навколишній світ, але й по-своєму інтерпретує його. Населення однієї країни, відповідно до своїх звичаїв та способу життя, вважало за необхідне створити та найменувати різні складні ідеї, які населення іншої країни ніколи не створювало [5, с. 263]. Це майже унеможлиблює факт існування однієї картини світу у двох різних мовах, оскільки саме мова найтісніше пов'язана з долею та історією народу, а також геополітичними особливостями території його розміщення та його культурою, і саме мова швидко змінюється та адаптується до змін, що відбуваються у цих полях [30, с. 283]. Якщо розглядати національне як сукупність колективної пам'яті, то переклад як засіб зображення національних культур можна вважати вмінням тлумачити, фільтрувати та перетворювати інформацію, яка зберігається в національній пам'яті [11, с. 14].

Станом на сьогодні мовна картина світу здатна передати менталітет певного народу, оскільки зараз людство може за допомогою мовних засобів адекватно передати наявні знання та дослідження. Однак тлумачення мовної картини світу не можна вважати абсолютно істинним, оскільки це не об'єктивно існуюча реалія, а абстрактна формація, пристосована для розв'язання теоретичних та практичних задач [17, с. 4].

Зазначимо у зв'язку з цим, що традиційно виокремлюють три головні фактори відмінностей різних мовних картин світу:

- 1) природу, тобто зовнішні умови життя людини, такі як кліматичні й географічні особливості, флору та фауну, що формують світ асоціативних уявлень людини, відображених у мові метафоричними перенесеннями значень, своєрідними порівняннями й конотаціями;

2) культуру, особливості якої так чи інакше фіксуються в мові і можуть залишатися непоміченими аж до моменту їх порівняння в різних мовах;

3) пізнання, що в раціональних, чуттєвих і духовних шляхах світосприйняття відрізняють кожну людину, а на рівні соціумів – національні та інші спільноти людей [22, с. 49–57].

Таким чином, єдність різних мовних картин світу базується на єдності реальності та об'єктивної свідомості; ментально-психологічних законів пізнання світу, що лежать в основі лінгвістичних універсалій, та єдності мовної здатності як загального людського дару, що має генетико-біологічну природу [22, с. 66–67].

Отже, ми вважаємо, що картину світу можна трактувати як маніфестацію у свідомості людини існування оточуючої дійності з її проявом у матеріальному вигляді – мовою. Тобто, мовна картина світу є вербальною проєкцією концептуальних та абстрактних понять, закладених у свідомості індивіда, у рамках певних обмежень, встановлених мовою.

У художніх творах концептуалізація світовідчуття втілюється у вигляді авторської картини світу. Вона виражається у тексті створеного автором художнього твору, в якому образне відображення дійсності виражається за допомогою художніх засобів, використаних автором. Іншими словами, авторська картина світу – це створений автором унікальний світ, який відображає його індивідуальну творчу особистість.

1.2. Підходи до вивчення авторської художньої картини світу

Однією з головних проблем, що в останні десятиліття стала об'єктом уваги багатьох лінгвістів, є проблема інтерпретації художнього тексту з урахуванням інтра- та екстралінгвальних факторів. Наразі існує значна кількість підходів до комплексного вивчення тексту, але водночас постає питання обґрунтування доцільності їхнього застосування у межах кожного конкретного дослідження.

Ми вважаємо, що з метою знаходження нових способів пояснення індивідуальної манери письма різних авторів слід чітко розмежувати поняття «індивідуальний стиль», «ідіостиль» та «ідіолект».

За результатами роботи Н.С. Болотнової існують три провідних напрями аналізу ідіостилу:

1) Перший напрям зорієнтований на вивчення окремих складових художньої системи певного автора, що криє в собі такі елементи, як лексичні мовні засоби (та їхні смислові і структурні форми). До характерних ознак цього напрямку можна віднести: акцентування уваги на образній трансформації слів, динаміці мовленнєвих форм, аналізі основних прийомів та структур композиції, вивченню загальних смислів, які можуть мати різні прояви у творах різних авторів, з'ясуванні питання слововживання та словотвору в різних контекстах (як мовних, так і позамовних) [25, с. 276].

2) Другий напрям вирізняється аналізом структурних і смислових форм організації лексичного матеріалу, а також експериментуванням над виявленням способів їх співвіднесення на рівні стилістики. Цей напрям також орієнтований на дослідження загальних закономірностей вживання письменниками певних лексичних одиниць.

3) Третій напрям розглядається як тижий, що сформований через безпосередній вплив когнітивної лінгвістики, базуючись на моделюванні картин світів різних авторів. Водночас, увага акцентується на особистісних смислах, вкладених автором, окремі концепти та прояви їх представлення в тексті, а також лінгвокультурологічні та семантичні поля. Звідси випливає, що другий і третій напрями зосереджені на проблемі вивчення ідіостилу та первинній комунікативній діяльності автора [3, с. 65].

Якщо характеризувати ідіостиль як складовий елемент стилістичної системи, можна виокремити шість головних підходів до його вивчення:

- системно-структурний;
- образно-композиційний;
- комунікативно-когнітивний;

- естетично-маркований;
- функціонально-домінантний;
- адресно-діяльнісний.

Розглядаючи ідіостиль автора в якості складового елемента стилістичної системи художнього твору, слід також звернути увагу на необхідність простеження зв'язку стилістичних особливостей тексту із задумом автора. Тобто, встановлення лінгвостилістичної картини твору криє у собі проведення комплексного аналізу тексту, при якому необхідно враховувати систему зображально-виражальних засобів, якими послугогувався автор при написанні художнього твору.

Системно-структурний напрям орієнтований на дослідження стилю художнього твору, де образ автора має першочерговий пріоритет. Згідно з В.В. Виноградовим, для з'ясування внутрішньої єдності стилістичних прийомів певного тексту необхідно вивчити мовну структуру образу письменника. За словами вченого, художня єдність утворюється через зв'язок між компонентами ідіостилу автора. Для стилів у мові досить характерне поєднання з різними жанрами художньої літератури. А оскільки стильові форми жанрів можуть відрізнятися у різних проявах, на кшталт стилістичних засобів мови, то співвідношення між ідіостилем письменника та літературними жанрами може зазнавати сильних девіацій, та їм слід приділити особливу увагу [7, с. 107].

Образно-композиційний напрям вивчення ідіостилу автора полягає у зосередженні уваги на неповторності мовленнєвих форм, їх динаміці та унікальності побудови прозової строфи автором. Строфа є найменшим цілим у художньому творі, і у кожного письменника побудова строфи майже не змінюється. Таким чином, побудова строфи може відображати творчий підхід письменника у будь-якому з творів за його авторством. Окрім того, абзац також має велике значення у якості ідіостилістичного елементу тексту, адже він є змістовним графічним оформленням лексикосинтаксичних одиниць, а також може стилістично членувати текст [32, с. 231].

Комунікативно-когнітивний підхід до вивчення ідіостилю базується на втіленні індивідуального когнітивного простору письменника в тексті художнього твору. Саме в цьому підході наочно реалізується вивчення структурності мови та особливі ознаки авторського ідіостилю. До головних аспектів, які розглядає даний підхід, відносяться системність категорій тексту, його інформативна наповненість та індивідуальність автора [31, с. 300]. Завдяки даному підходу до вивчення текстового матеріалу, можливо розкрити автентичність стилю автора, відображену у творі. Окрім того, письмова діяльність автора у багатьох випадках відображає специфіку культури, певний характер спілкування, особливості сприйняття навколишньої дійсності та тип мислення народу у певному регіоні.

Ідіостиль у рамках *когнітивного* напрямку є специфічним мовним відображенням індивідуальної сутності героїв твору та письменника, які можна співвіднести таким поняттям, як «картина світу». Простіше кажучи, відтворення суб'єктивного способу сприйняття та розуміння оточуючої дійсності, яку автор втілює у своєму творі [4, с. 23].

Ю.М. Караулов зазначає, що мовна особистість автора, представлена у вербальному та невербальному виглядах, є проявом ідіостилю. Перша частина (вербальна) розкривається у сфері мовної свідомості письменника, а невербальна частина реалізується за допомогою більш абстрактних явищ: почуттів, уявлень, образів і т.д. У результаті неповторність творчого стилю автора виражається у лексичній структурі тексту через оригінальні асоціації. У всій творчості письменника вони є найбільш поширеним елементом, а також головним виокремлюючим фактором його ідіостилю завдяки відображенню індивідуального сприйняття навколишньої дійсності конкретним письменником [4, с. 25].

Лінгвокогнітивний підхід є доцільним при проведенні аналізу художнього тексту як реалізації творчої ідеї автора, при якій він послуговується мовними засобами. Завдяки такому підходу можна приділити увагу ментальним станам та процесам, що проходили у свідомості

письменника, і виявити їх вплив на створення художньої картини світу, формування автора як особистості, як представника певного лінгвокультурного простору у певній епосі [18, с. 198].

У порівнянні з вищезазначеними підходами, у *естетично-маркованому напрямі* увага зосереджується на модифікації притаманних певному автору мовновиражальних засобів. Згідно твердженню Б.А. Ларіна, естетичне дослідження твору є найменш упередженим з-поміж усіх можливих, а сам ідіостиль автора можна визначити лише спираючись на вивчення естетики мови написання [19, с. 52].

Також слід відзначити *функціонально-домінантний* підхід до вивчення ідіостилю. Зазвичай даний напрям знаходить своє застосування у рамках структурно-стильового аналізу тексту, тобто у виявленні особливих способів передачі ідей з використанням певних мовних засобів [31, с. 300].

Адресно-діяльнісний підхід відрізняється від усіх іншим своїм спрямуванням, оскільки він зосереджений на вивченні ефективності роботи автора (письмової) по відношенню до адресата, враховуючи також усі особливості авторського стилю. Стилістичний аналіз тексту як письмового послання можна проводити, зосередившись на:

- 1) на творчому процесі письменника як такому, а саме на його рушійних силах (цей підхід вважається «генетичним»);
- 2) на сприйнятті цього тексту читачем (іменується «стилїстикою сприйняття») [1, с. 28].

Задля проведення аналізу стилю автора, слід знати історію створення твору, а також обрати правильний лінгвістичний метод для вивчення. Стилїстика сприйняття базується на вивченні впливу, який текст здійснює на реципієнта. Тобто автор здійснює комунікативно-прагматичний акт з читачем у рамках конкретного твору.

Якщо брати до уваги багатоплановість поняття ідіостилю, варто також звернути увагу на деякі інші підходи, зокрема *лінгвокультурологічний* підхід. У

межах такого аналізу тексту безеквівалентні лексичні одиниці та етнографізми створюють текст, який можна вважати мовно-культурним явищем.

Також існує *кількісний* та *якісний* підходи до аналізу творчості письменника. Можна аналізувати частоту вживання певних одиниць з різних рівнів мови методом підрахунку, завдяки чому можна встановити закономірності використання певних одиниць, які створюють базу стилістики у межах певного твору і визначити, якими саме мовними засобами автор реалізує свій стиль.

Ми систематизували та узагальнили наявні підходи до вивчення авторської картини світу у вигляді представленої нижче таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Узагальнення підходів до вивчення авторської картини світу

Підхід до вивчення авторської картини світу	Основа (сутність) підходу
<i>Системно-структурний</i>	Відображенням змісту твору є специфіка особистості автора
<i>Образно-композиційний</i>	Дослідження базується на унікальності побудови авторської строфи
<i>Комунікативно-когнітивний</i>	Основою є дослідження особливих мовних ознак автора, спрямованих на реципієнта з метою впливу, та їх втілення у тексті твору
<i>Когнітивний</i>	Індивідуальна картина світу у свідомості автора та особливості його ментальності лягають у основу ідіостилію
<i>Лінгвокогнітивний</i>	Мовні та художні засоби – інструмент для втілення ідей автора у художньому творі
<i>Естетично-маркований</i>	Ідіостиль автора формується через модифікацію використовуваних ним мовних засобів
<i>Адресно-діяльнісний</i>	В основу лягає сприйняття реципієнтом тексту художнього

	твору, також вивчається процес творчості автора
<i>Лінгвокультурологічний</i>	Вивчається вплив етнографізмів на формування ідіостилю автора з урахуванням особливостей культурного середовища письменника

Отже, картина світу автора є невід’ємною частиною аналізу твору, тому дослідники використовують різні підходи для її вивчення, орієнуючись як на особливості середовища, що оточує автора, так і на образ автора у цілому, його ментальну специфіку та притаманні мовностилістичні засоби, які письменник використовує. Все це має дуже велику цінність при перекладі та інтерпретації художніх творів, оскільки саме через текст художнього твору читач отримує велику кількість нової інформації, яку він має обробити та зрозуміти твір саме так, як того і бажав письменник.

1.3. Методологія дослідження картини чарівного світу в англо-українському перекладі

На сьогодні переклад відіграє дуже важливу роль у міжкультурній комунікації, оскільки є головним способом для передачі інформації від представника одного етносу або культурного кола до представника, відповідно, іншого. Наразі саме переклад є інструментом для подолання мовних і культурних бар’єрів у суспільстві, завдяки інтерпретації вихідного твору таким чином, щоб він був відповідним оригіналу. Переклад не обмежується лише мовним механізмом, існують також багато екстралінгвальних факторів, що мають безпосередній вплив на цей механізм, тобто приводять його в дію. Саме на дослідженні цих факторів зараз зосереджена увага багатьох дослідників, оскільки виникають складності у адаптації специфічних рис однієї культури мовними засобами представників іншої. Для вирішення цих проблем перекладачі послуговуються спеціальними стратегіями та обирають способи для створення власних перекладацьких рішень. Крім того, ці питання є за своєю сутністю методологічними, оскільки готового шаблону чи алгоритму

перекладу не існує, тому багато лінгвістів зосереджують свою увагу на подоланні цих проблем.

Сучасний переклад є міждисциплінарним, тому слід визначити ключові поняття теорії перекладу. Одним із них є «стратегія перекладу». Існує значна кількість трактувань цього поняття, оскільки кожен перекладач вкладає у нього власний зміст, розширюючи або звужуючи його відповідно до свого бачення.

Одним із учених, хто спробував систематизувати поняття «стратегії перекладу», був Х. Крінгз. За його словами, "стратегія перекладу – це потенційно усвідомлені плани перекладача, спрямовані на розв'язання конкретної перекладацької проблеми в межах конкретної перекладацької задачі"[41]. Також Х. Крінгз здійснив поділ на мікростратегію, яка діє у рамках одного завдання, та макростратегію, яку використовують для виконання багатьох завдань.

Поняття «стратегії перекладу» дуже влучно розширив О. Швейцер, зазначивши, що для успішного виконання перекладацької задачі варто створити певну шкалу пріоритетів та обрати ті елементи оригіналу, які варто відтворити у перекладі першочергово, і лише після формування стратегії перекладач обирає потрібний спосіб для вирішення завдання. Також у процесі формування стратегії варто спиратися на жанр, мету та специфіку культури історичної епохи, за якої був написаний оригінальний текст [37, с. 65].

Наголошується також, що «стратегії перекладу» не можна вважати алгоритмічними, оскільки з урахуванням значної кількості та різноманітності задач художнього перекладу, неможливо створити певний набір правил, за якими можливо виконати перекладацьку задачу суто механічно. Такої думки дотримується Т. Казакова, вказуючи на те, що перекладацькі стратегії є "евристичними, творчими, і заснованими на емоційно-когнітивній взаємодії факторів розуміння та установки перекладача, спрямованої на вирішення конкретних задач" [15, с. 18]. Слід також звернути увагу на три типи стратегій, які виокремлює дослідниця:

- 1) семіотичні стратегії (в основні яких є текстові функції мовних одиниць),

- 2) міжлітературні та міжкультурні стратегії (які спираються на літературні традиції вихідної та перекладної культур),
- 3) семантичні стратегії (основною орієнтацією яких є відповідність мовних значень) [16, с. 207].

У нашому дослідженні ми будемо послуговуватися теорією Л. Венуті, який на досвіді американського та європейських перекладів виокремив дві основні перекладацькі стратегії – «відчуження» та «одомашнення» перекладу. Відчуження спрямоване на збереження культурного та мовного колориту оригіналу, а одомашнення – на «підкорення» іншої культури цінностям цільової мови. Тобто, за баченням вченого, перед перекладачам є два шляхи – наближення або до читача, або до автора. Ці два шляхи є настільки різними, що найменше їх змішування може призвести до того, що письменник з читачем, а читач з письменником так і не зустрінуться [45]

П. Ньюмарк виокремлює два види перекладу: комунікативний переклад, метою якого є здійснення на читача впливу, максимально наближеного до того, що здійснюється твором оригіналу, та семантичний переклад, який спирається на обмеження мови перекладу та зосереджений на передачі контекстуального значення оригіналу. Перевагу дослідник віддає семантичному перекладу, який є більш вірним до оригіналу, незважаючи на те, що є й складнішим для розуміння [43, с. 47].

З цього випливає, що упродовж усієї історії перекладацької практики триває протистояння «форми» та «змісту» у перекладі. Зіткнення двох культур описав В. фон Гумбольдт у своєму відомому висловленні: "Кожен перекладач знаходиться між Сциллою та Харибдою, приносячи в жертву або мову своєї нації, або оригінал. Успішно ж оминати ці дві небезпеки є завданням не просто складним, а й неможливим" [12, с. 479].

Висновки до розділу I

Поняття «картини світу» зародилося ще з часів античності, і ця питання постійно розвивалася упродовж усієї історії не лише лінгвістики, але й майже

усіх наукових дисциплін. Це явище має велику кількість трактувань, що зумовлено як і специфікою його дослідження в межах певних дисциплін, так і особистісними якостями дослідників, які займалися розкриттям цієї теми.

Розглянуте в розділі поняття авторської художньої картини світу у площині лінгвістики дозволило нам трактувати його як втілення у мові знань і досвіду, здобутих автором у процесі його життєдіяльності, яка відображає мовна картина світу певної культури та має визначальні ознаки, які не притаманні іншим мовам. Проекція світосприйняття письменника у межах художнього твору створює його власну, авторську картину світу. У випадку Дж. Р. Р. Толкієна це чарівна картина світу циклу романів «Володар Перснів», яка наповнена багатьма авторськими нововведеннями, і ця картина світу стала досить великим явищем і в історії літератури, і в історії перекладацької практики.

Однією з визначальних рис картини світу фентезі є неповторний ідіостиль Толкієна, який вплинув на багатьох читачів з усього світу. З'ясовано, що ідіостиль автора як відображення авторської картини світу в художньому творі складається з сукупності мовно-виражальних засобів, які вирізняють стиль письменника, надаючи йому неповторності, і саме ідіостиль відіграє значну роль у формуванні авторської картини художнього твору.

У сучасності, при дослідженні ідіостилу письменника використовується ціла низка підходів, а також існує багато напрямів, що спираються як на засоби, які використовує автор, так і на сам образ автора у творі, або на характеристики письменника.

Розгляд питання методології дослідження картини чарівного світу у площині перекладу, коли на передній план висувається проблема вибору «стратегії перекладу», засвідчив необхідність вибору між перекладом, легшим для сприйняття читачем, який є представником культури, відмінної від культури автора, або інтерпретувати текст так, щоб залишити його вірним оригіналу у площині культурної специфіки чи соціальних норм, притаманних часу та народові письменника.

РОЗДІЛ II

КАРТИНА ЧАРІВНОГО СВІТУ ЯК МОВНОСТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРІВ ДЖ.ТОЛКІЄНА

Дж. Р. Р. Толкієн є одним з новаторів у жанрі фентезі, який і по сьогодні має величезну кількість прихильників з усього світу. Чарівна картина світу Середзем'я була створена завдяки неповторному ідіостилю Толкієна, який і дозволив реалізувати його світобачення у художньому творі.

2.1. Лінгвостилістичні особливості ідіостилю Дж. Р. Р. Толкієна

Розгляд лінгвостилістичних особливостей ідіостилю Дж. Р. Р. Толкієна та створеної в його творах чарівної картини світу неминуче вимагає з'ясування жанрово-стильових особливостей жанру фентезі. Так, відомо [21], що в літературознавстві твори жанру фентезі традиційно поділяються за тематичним критерієм на героїчні, готичні, християнські та окульти фентезі.

Згідно з працею [40], різновиди жанру фентезі можна також розглядати у хронологічній площині, виокремлюючи класичний, або епічний фентезі (твори Дж. Р. Р. Толкієна) та історичний фентезі, коли зображувані події мають місце не у вигаданих світах, а відбуватися в обставинах реального історичного минулого [40].

Зважаючи на пропоновані різновиди жанру фентезі, набуваємо підстав кваліфікувати роман Дж. Р. Р. Толкієна «Володар перснів» класичним епічним фентезі, що характеризується зображенням неіснуючого світу, обов'язковим елементом якого стає магія та чаклунство, а розвиток сюжету відбувається за алгоритмічним ланцюгом розгортання подорожі, пригод та протистояння добра і зла, водночас цей жанр вирізняється появою непередбачуваних фабульних елементів, але які є цілком обґрунтованими для чарівного світу.

Вивчення ідіостилю Дж. Р. Р. Толкієна на підставі аналізу роману «Володар Перснів», дозволяє зробити узагальнення щодо його лінгвостилістичних особливостей, провідною серед яких визнано так звані

толкієнізми. Зазначимо, що здебільшого толкієнізми представлені реаліями вигаданого чарівного світу, зокрема онімами (власними назвами).

При цьому власні назв, подані мовами, вигаданими самим Толкієном, створюють більше труднощів, ніж назви із існуючих мов, або з тих, які коли-небудь використовувались у нашому світі. Саме через це, одним із наших завдань постає розгляд авторських штучних мов як одну з визначальних особливостей ідіостилю автора у площині перекладу, оскільки їх відтворення викликає низку труднощів.

Зазначимо, що в аналізованому романі вигадані мови використовуються нешироко. Вони здебільшого представлені власними назвами, які беруть своє походження з цих мов, а також віршами та деякими елементами давніх заклинь. Також до характерних особливостей ідіостилю Толкієна можна віднести і вірші, які дуже часто зустрічаються у творі. Переклад віршів Толкієна є досить складним завданням, оскільки у віршах автор відображає особливості та відмінності створених ним мов і народів, які ними спілкувалися. Наприклад, людським мовам притаманний досить високий стиль, а гобіти висловлюються набагато простіше. Іноді у романі зустрічається римована проза, де велику роль при перекладі відіграє ритмомелодика, тобто ритмічна та інтонаційна будова речень. Це також потребує уваги з боку перекладачів, адже такі елементи формують образність та метафоричність авторської манери [33, с. 66].

Розглядаючи мовностилістичні особливості ідіостилю Дж.Р.Р. Толкієна, необхідно, у першу чергу, визначити номенклатуру засобів різних рівнів мови, що беруть участь у його створенні. Тому розглянемо стилістичні засоби усіх мовних рівнів: фонетичного, лексико-граматичного та синтаксичного, характерні для романів Дж.Р.Р. Толкієна.

Так, згідно з результатами досліджень С.В. Вороніна, відомо, що фонетичні засоби відіграють важливу роль у формуванні художнього образу. Такий підхід орієнтує дослідника на вивчення зв'язків не лише між фонемами слова та ознакою об'єкта-денотата, але й також одиницями плану вираження і

плану змісту мовної системи, тобто зв'язків одиниць сегментного та надсегментного рівнів [9, с. 23].

Результати ряду теоретичних досліджень дозволили Р.Якобсону встановити семантичну значущість усіх компонентів фонетичної будови мови і мовлення, які маніфестуються в алітерації, ритмі, акцентуації, паузації, пролонгуванні та інших фонаційно-просодичних явищах [38, с. 31].

Відомо також, що фонетичними засобами актуалізації комунікативного змісту художнього образу слугують алітерація і/або асонанс, які можуть викликають у читача або слухача певні асоціації. Оскільки їх використання завжди було характерним для фольклорних текстів, ці засоби також вважаються типовими і для сучасного жанру фентезі, позаяк вони несуть значне функціональне навантаження: підсилюють, співпадаючи зі словесним акцентом, силу ритму та надають тексту особливе експресивне забарвлення. Прикладом такого прийому може слугувати наведений фрагмент:

...He had a long white beard and bushy eyebrows that stuck out beyond the brim of his hat [48, p. 25].

Згідно з результатами дослідження С.В. Вороніна, відомо, що звучання слова привертає увагу не лише своєю смисловою оболонкою, але також як фонетичне ціле, що викликає у читача семантичні асоціації. Звукам слів приписується особлива значущість, наприклад: /г/ - це щось швидке, енергійне; /л/ - рівне, гладке, блискуче; /і/ - вузьке; /а/ - велике; /е/ - вічне, значне. Так, теорія звукових асоціацій кваліфікує звук /у/ як той, що зображає дещо страшне, велике; /д/ - як той, що асоціюється з тривогою, страхом; /г/- кваліфікується як страшний; /і/- як радісний, швидкий, короткий, різкий. Звуки /м, н, л/ вказують на плавність, ніжність, м'якість, душевну прихильність, спокій, теплоту відношень [9, с. 119].

Значна кількість досліджень, присвячених питанням фоносемантики, свідчать про наявність поруч з лексичним значенням так званого фонетичного значення слова, оскільки звучання слова може бути співвідносене з різними асоціаціями, напр., форми, кольору, почуттями, рисами характеру, полярністю емоцій тощо. Отже, форма звукової організації спрямована на використання

фонетичного значення як художньо-виразного засобу для підкреслення загального змісту твору, а також для підсилення його експресивного й емоційного звучання.

У творах Дж. Р. Р. Толкієна велику роль для реалізації авторської чарівної картини світу відіграє звуковий символізм. У першу чергу, звукосимволізм притаманний власним назвам, зміст яких стає очевидним читачеві, оскільки їх звучання певним чином вмотивоване [36], як наприклад, звучання назви водоспаду *Rauros*, яке імітує ревіння води. Подібним чином, власні назви *Glorfindel*, *Maglor*, *Inglorion*, у структурі яких є звукосполучення *glor-*, перегукуються на рівні звукового оформлення з такими словами як *glitter* або *glimmer*, що мають позитивні конотативні значення, і, відповідно, наведені власні назви вигаданого світу також викликають позитивні асоціації.

Таким чином, творам Дж. Р. Р. Толкієна притаманні такі фонетичні засоби як асонанс, алітерація та звукосимволізм, які слугують емоційно-експресивними засобами створення конкретних образів та допомагають викликати у читача певних асоціації. Водночас, саме на такі лексичні одиниці слід звертати особливу увагу при перекладі з метою збереження їх асоціативного поля в мові перекладу. Слід наголосити при цьому, що такі слова вкрай небажано відтворювати транскрипцією чи транслітерацією [13, с. 70], оскільки вкрай важливо зберегти єдність форми і змісту таких лексичних одиниць.

Дослідження інтонації як об'єкта фотосемантики також свідчать про провідну роль інтонації у сприйнятті повідомлення. Крім того, інтонаційне оформлення тексту слугує одним із засобів реалізації його смислової програми. Маючи особливе прагматичне навантаження в тексті, інтонація дозволяє висвітлити семантично домінуючі сегменти твору та забезпечити їх максимальний впливовий ефект. Взаємодія інтонації з лексико-семантичними засобами сприяє виявленню емоційно-образного впливу на читача або слухача й виступає у ролі своєрідного орієнтиру для розуміння основної думки тексту й задуму автора. Так, основним мовним засобом вираження динамізму в художніх творах жанрі фентезі є ритм [29, с. 16].

У свою чергу, П.Роуч наголошує на тому, що інтонація здатна наповнити художній образ індивідуально-емоційним та оцінно-естетичним колоритом. При цьому, опис негативних персонажів чи зловіщої атмосфери супроводжується помірним прискоренням темпом, а позитивних – помірно-сповільненим. У свою чергу, тривалість пауз у фентезійному творі розкриває синтаксичні особливості граматичних конструкцій і вказує на розвиток динаміки опису [44, с. 137].

Таким чином, правильне інтонаційне оформлення опису художнього образу, яке в графічному вигляді представлене відповідними пунктуаційними знаками, слугує адекватній реалізації змісту твору та актуалізації його емоційно-прагматичного потенціалу.

Розглядаючи питання лексико-граматичних особливостей ідеостилю Дж. Р. Р. Толкієна, Т.В.Насалевич наголошує на необхідності вивчення взаємодії морфологічних, лексичних і граматичних засобів у реалізації чарівної картини світу [23, с. 49].

Так, наприклад, майстерно створений Дж. Р. Р. Толкієна пейзаж надає можливість читачеві проникнутися атмосферою твору та у повній мірі уявити ситуацію, як це видно з прикладу:

The late afternoon was bright and peaceful. The flowers glowed red and golden: snapdragons and sunflowers, and nasturtians trailing all over the turf walls and peeping in at the round windows [48, p. 25].

Then the weather clouded over. That was on Wednesday the eve of the Party. Anxiety was intense. Then Thursday, September the 22nd, actually dawned. The sun got up, the clouds vanished, flags were unfurled and the fun began [48, p. 26].

За твердженням О.П.Воробйової, яка досліджувала питання стилістики тексту, прикметникам та прислівникам також належить важлива роль у створенні різних образів. Прислівники способу дії, які конкретизують образ персонажу, обумовлюють динаміку опису, підвищують його експресію. При цьому позначення одного і того самого предмету/якості різними словами з відтінками значень знижує динаміку розповіді, але при влучному використанні

синонімів такий неквапливий розгляд предмету набуває художнього ефекту [10, с. 221].

But there was also a generous distribution of squibs, crackers, backarappers, sparklers, torches, dwarf-candles, elf-fountains, goblin-barkers and thunderclaps. They were all superb [48, p. 26].

And there was also one last surprise, in honour of Bilbo, and it startled the hobbits exceedingly, as Gandalf intended [48, p. 28].

Відомо також [24 с. 48], що епітети є надзвичайно важливим елементом створення описів у текстах фентезі, адже саме за допомогою епітетів письменник може досягнути максимальної індивідуалізації персонажу якщо це портретний опис, занурити читатів у зображувані події та обставини, викликаючи асоціації та вибудовуючи образи, як це видно з наведеного прикладу:

The lights went out. A great smoke went up. It shaped itself like a mountain seen in the distance, and began to glow at the summit. It spouted green and scarlet flames. Out flew a red-golden dragon – not life-size, but terribly life-like: fire came from his jaws, his eyes glared down; there was a roar, and he whizzed three times over the heads of the crowd. They all ducked, and many fell flat on their faces. The dragon passed like an express train, turned a somersault, and burst over Bywater with a deafening explosion [48, с. 27-28].

Приклад наочно демонструє, що для введення читача в загадкову атмосферу святкування автор використовує низку епітетів, за допомогою яких досягає максимальної індивідуалізації описуваних чарівних подій.

У свою чергу, В.В.Виноградов, який досліджував питання стилістики тексту, зазначає, що граматичні категорії мови, які є абстрактними за своєю суттю, відіграють важливу роль у побудові логічного смислу тексту. При цьому граматичні форми можуть брати участь у створенні художнього ефекту і навіть бувають для цього необхідні. Будь-який текст зображує явища та події, які минають у часі; цей час не тотожний реальному, він має назву художнього [6, с. 30].

Зрозуміло також, що художній текст, який є вигадкою, надає авторові особливо широкі можливості для вільного зображення ходу часу та створення таким шляхом різних смислових і стилістичних ефектів. На відміну від протікання в реальному житті, у творі жанру фентезі хронологічна послідовність подій може бути порушена. Часто, щоб викликати зацікавленість читача, автор починає розповідь із середини, а потім дає експозицію. Іноді в творах, які містять елемент детектива, розв'язка подій слугує початком розповіді. Рівномірність ходу часу також може бути порушена в художньому тексті. Починаючись з неквапливих портретних описів, розповідь ніби набирає швидкість. Час дієслова, яке використовується для опису подій у художньому творі, називається розповідним. Для англійського дієслова розповідним є час *Past Indefinite*. Чергування часів сигналізує про наявність прихованого смислу. Так, раптовий перехід від минулого часу до теперішнього надає розповіді особливої яскравості та драматичності.

При розгляді стилістичних засобів створення чарівного світу, слід урахувати те, що влучне використання стилістичних прийомів може зробити опис подій, зображуваних у жанрі фентезі, надзвичайно майстерним. Так, наголошується, що для закріплення зорового образу у читача автори широко використовують повтори [14, с. 142], про що свідчить наведений приклад:

*An **odd-looking** waggon laden with **odd-looking** packages rolled into Hobbiton one evening and toiled up the Hill to Bag End.* [48, с. 24].

Використовуючи стилістичний прийом опису одягу та зовнішності персонажу, автор реалізує максимальну індивідуалізацію свого героя. За допомогою цього методу автор глибше розкриває характери своїх героїв, наприклад:

An old man was driving it all alone. He wore a tall pointed blue hat, a long grey cloak, and a silver scarf. He had a long white beard and bushy eyebrows that stuck out beyond the brim of his hat [48, с. 24-25].

У свою чергу, використання порівнянь здатне викликати у читача низку асоціацій та створювати в їх уяві необхідні образи, як це продемонстровано у прикладі:

There were rockets **like a flight of scintillating birds singing with sweet voices**. There were green trees with trunks of dark smoke: their leaves opened **like a whole spring unfolding in a moment**, and their shining branches dropped glowing flowers down upon the astonished hobbits, disappearing with a sweet scent just before they touched their upturned faces. There were fountains of butterflies that flew glittering into the trees; there were pillars of coloured fires that rose and turned into eagles, or sailing ships, or a phalanx of flying swans; there was a red thunderstorm and a shower of yellow rain; there was a forest of silver spears that sprang suddenly into the air with a yell **like an embattled army**, and came down again into the Water with a hiss **like a hundred hot snakes**. [48, p. 27-28].

Отже, на підставі виконаного аналізу участі мовних засобів у створенні картини чарівного світу в романах Дж. Толієна ми можемо здійснити узагальнену класифікацію фонетичних, лексико-граматичних та стилістичних засобів, яку подано у вигляді схеми на Рис. 2.1.

Рис. 2.1. Узагальнена класифікація лінгвостилістичних засобів створення чарівного світу в романах Дж. Р.Р. Толкієна

Як видно з викладеного, у творах жанру фентезі часто спостерігається поєднання різних жанрових форм та використання виразних засобів різних рівнів мови. Це означає, що жанр фентезі вміщує в собі особливості інших жанрів. Водночас для з'ясування лінгвостилістичних особливостей відтворення в українському перекладі чарівного світу романів Дж. Р.Р. Толкієна, першочергово слід звертати увагу на особливості відображення в українському перекладі толкієнізмів та індивідуально авторських особливостей жанру фентезі.

2.2. Роль і місце онімів у створенні чарівної картини Дж. Толкієна

«Володар Перснів» Дж. Р. Р. Толкієна, є, безумовно, одним із найвідоміших романів у світі, а також, завдяки беззаперечно великому хисту його автора, вважається одним з основоположних творів у жанрі фентезі. Водночас твір викликає значний інтерес з погляду його перекладу, оскільки Дж. Р. Р. Толкієн неймовірно серйозно підійшов до створення світу Середзем'я та його населення. Безумовно, одну з найважливіших ролей у сприйнятті світу «Володаря Перснів» відіграє підхід автора до підбору імен персонажів та назв місцевостей, а в перекладацькій площині він виявився досить складним явищем, що призвело до появи нового підвиду онімів – толкієнізмів.

Зазначимо, перш за все, що Дж. Толкієн сам був лінгвістом і винайшов власні мови (зокрема, під великим враженням від милозвучності фінської та валлійської мов [46, с. 27]), на яких і тримається зображуваний світ твору. Неймовірно важливим фактором при перекладі «Володаря Перснів» є те, що читач повинен відчувати вплив кожного оніма відповідно до задуму й наміру автора, оскільки специфіка імені кожного персонажа допомагає його охарактеризувати.

Аби полегшити переклад роману, Дж. Толкієн підготував статтю «*Guide to the names in «The Lord of the Rings»*», де описав створення та походження багатьох імен з твору (переважно гобітських), а головне – їх значення. Автор також поставив перед собою цікаве завдання – зробити так, щоб читач

сприймав імена та назви місцевостей так само, як і гобіти: *«It seemed to me that to present all the names in their original forms would obscure an essential feature of the times as perceived by the hobbits (whose point of view I was mainly to preserve): the contrast between wide-spread language, to them as ordinary and habitual as English to us, and the living remains of far older and more reverend tongues. All names if merely transcribed would seem to modern readers equally removed»* [42, с. 476].

Серед особливостей онімів у «Володарі Перснів» на окрему увагу заслуговує їхня фонетична виразність. Алітерація, асонанс та рима є одними із експресивних засобів, використаних Дж. Толкієном при створенні імен, напр.: *Aragorn, Boromir, Legolas, Galadriel*. Важливим моментом є й те, що для багатьох імен у творі досягається ефект евфонії або какофонії, в залежності від позитивності або негативності його ролі у творі.

Автор приділив значну уваги й гобітам, оскільки саме зі знайомства з ними починається подорож читача фентезійним світом Середзем'я. У пролозі до твору Дж. Толкієн розповідає про життя та культуру гобітів, а також проводить екскурс по географії Гобітону.

Магічність світу, створеного Дж. Толкієном, виявляється також і в дрібницях. Майже все навколо героїв має своє унікальне та дивовижне ім'я, наприклад:

- Тварини: *Snowmane, Shadowfax* (коні);
- Рослини: *Old Toby* (один з видів тютюну у Середзем'ї);
- Зброя: *Narsil* (назва меча Еленділа);
- Небесні тіла: *Elbereth, Gilthoniel*.

Світ Середзем'я вже давно вийшов за рамки паперу, і майже кожен у світі принаймні чув про пригоди Фродо та Братства Персня, і все завдяки невтомній праці Дж. Р. Р. Толкієна та його серйозному підходу до ономастики як способу створення досить складного, але дійсно «живого» світу та його персонажів, які запам'ятовуються читачам уже більше, ніж протягом півстоліття.

Висновки до розділу II

Установлено, що головною особливістю ідіостилю Дж. Р. Р. Толкієна слугують так звані толкієнізми. Ці лексичні одиниці, які здебільшого, представлені реаліями вигаданого чарівного світу, зокрема онімами (власними назвами). Назви з мов, вигаданих самим Дж. Р. Р. Толкієном, створюють більше труднощів, ніж назви вже існуючих мов, які коли-небудь використовувались у нашому світі. Саме через це важливо розглянути ці штучні мови з точки зору перекладу та як одну з ключових особливостей ідіостилю автора, оскільки для їх відтворення в перекладі слід шукати відповідники та закономірності.

У романі вигадані мови представлені власними назвами, які беруть своє походження з цих мов, а також віршами та деякими елементами давніх заклинь. Також до характерних особливостей ідіостилю Толкієна можна віднести і вірші, які дуже часто зустрічаються у творі. Переклад віршів Толкієна є досить складним завданням, оскільки автор відображає особливості та відмінності створених ним мов і народів, які ними спілкувалися. Наприклад, людським мовам притаманний досить високий стиль, а гобіти висловлюються набагато простіше. Іноді у романі зустрічається римована проза, де велику роль при перекладі відіграє ритмомелодика, тобто ритмічна та інтонаційна побудова речень.

Зважаючи на отримані результати, у межах третього розділу нашої роботи виникає необхідність у виконанні порівняльного аналізу фрагментів з оригінального твору та перекладу А. В. Немірової, виконаного у 2003 році.

РОЗДІЛ III

ВІДТВОРЕННЯ КАРТИНИ ЧАРІВНОГО СВІТУ РОМАНУ ДЖ. ТОЛКІЄНА «ВОЛОДАР ПЕРСНІВ» В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

«Володар Перснів» Дж. Толкієна, є, безумовно, культовим романом і по сьогодні. Переклад творів подібного масштабу постає досить складним завданням для перекладачів, воно потребує неймовірного хисту та гнучкості мислення. У нашому дослідженні розглянемо переклад А. В. Немирової (опублікований у 2003 році) та проведемо у цьому розділі порівняльний аналіз оригінального твору і його перекладу. Основним завдання розгляду постає встановлення особливостей перекладу штучних мов (зокрема синдарину та «високої» чорної говірки), переклад віршів у творі та переклад онімів, так званих толкієнізмів.

3.1. Закономірності відтворення штучних мов в українськомовному перекладі роману «Володар Перснів»

Штучні мови є основою цілого світу Середзем'я, але, незважаючи на це, у творі вони використовуються досить обмежено.

Для аналізу ми обрали фрагмент синдарину (однієї з мов ельфів) та «високої» чорної говірки (мови слуг Саурона, Темного Володаря). Розглянемо графічну передачу форми вигаданих мов перекладачкою у порівнянні з тим, як це виконував сам письменник. У випадку транслітерації штучним мов Толкієна ми маємо справу із трьома зовсім різними системами писемності, до яких належать: тенгвар (який є вигаданою мовою), латиниця (англійська мова), кирилиця (українська мова) [39]. Ми не будемо вдаватися у подробиці, оскільки детальний розбір перекладу вигаданої писемності є предметом для окремих досліджень, а лише розберемо кілька прикладів передачі писемності перекладачкою.

Варто почати з найпоширенішого прикладу (який також є найпопулярнішим серед читачів, оскільки саме навколо Персня і будується

основна сюжетна лінія твору), а саме надпису на Персні Всеваддя, виконаного «високою» чорною говіркою.

У деяких виданнях роману можна зустріти оригінал даного фрагменту, написаний тенгваром, представлений нижче на Рис. 3.1.

Рис. 3.1. Напис чорною говіркою на Персні Всеваддя

Як можна побачити на рисунку, ця писемність не має нічого спільного ні з англійською, ні з українською мовами, а її освоєння є важким завданням навіть для висококваліфікованих перекладачів. З такої точки зору, можемо вважати, що перекладачі не вивчали штучні мови детально, тому і ми приділимо увагу відтворенню англійського варіанту, написаного самим Дж. Толкієном, який представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

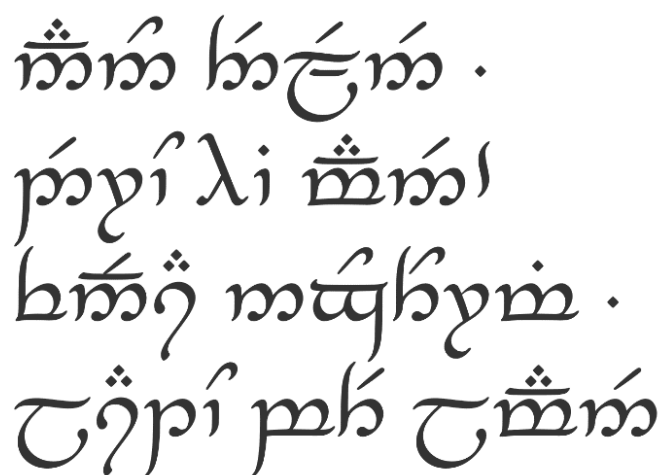
Приклади передачі чорної говірки в українському перекладі

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Ash nazg	Аш назг
durbatulûk,	дурбатлук
ash nazg	аш назг
gimbatul,	шимбатул,
Ash nazg	аш назг
thrakatulûk agh	тракатлук аг
burzum-ishi	бурц
krimpatul	кримпатул

У перекладі Толкієна англійською мовою, це звучить так: «*One Ring to rule them all, One Ring to find them, One Ring to bring them all and in the Darkness bind them*». Можна досить легко провести паралелі між текстом чорної говірки та англійською мовою: *Ash nazg – One Ring; durbatulûk – to rule them all; gimbatul – to find them.*

Варіант *шимбатул* А. В. Немірової при передачі слова *gimbatul* можна пояснити схильністю перекладачки до алітерації, і у перекладі можна часто помітити часте використання шиплячого «ш». Крім того, у слові *thrakatulûk* А. В. Немірова не наближала звучання «th» до англійської мови, оскільки в український цей звук взагалі відсутній.

Розглянемо також фрагмент синдарину. Ця мова представлена у творі найчастіше, а також має власну історію, граматику, фонетику, схожу на валлійську, та діалекти. Він записується за допомогою тенгвару, так само, як і чорна говірка, але має деякі відмінності у графічному написанні. Фрагмент написання синдарину тенгваром представлений на рисунку 3.2.

ð̃ð̃ ð̃ð̃ ð̃ð̃ ð̃ð̃
 ð̃ð̃ ð̃ð̃ ð̃ð̃ ð̃ð̃
 ð̃ð̃ ð̃ð̃ ð̃ð̃ ð̃ð̃
 ð̃ð̃ ð̃ð̃ ð̃ð̃ ð̃ð̃

Рис. 3.2. Закляття мовою синдарин

Крім того, у таблиці 3.2 продемонстровано ельфійське заклиття у написанні латиною та у відтворенні українською.

Приклад передачі тексту закляття, написаного синдарином

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Annon edhellen, edro hi ammen! Fennas nogothim, lasto beth lammen	Аннон еделлен, едро хі емман! Феннас неготрім, ласто бет ламман!

При передачі тексту закляття А. В. Немірова зберегла усі подвоєння приголосних і майже не внесла змін задля надання милозвучності. Серед моментів, на які також варто звернути увагу, є дуже вдале використання *емман* замість *аммен*, що допомагає уникнути релігійних асоціацій, а також передача «h», як «х», хоч це вже і не зовсім відповідає сучасним нормам української транслітерації.

Розглянувши наведені фрагменти, можна наочно зрозуміти який серйозний вплив на стиль твору може здійснювати транскодування. Також можна зробити висновок, що перекладачка намагалась наблизити звучання штучних мов якомога ближче до оригіналу.

3.2. Особливості перекладу віршів у романі «Володар Перснів»

Оскільки ми аналізуємо роман загалом, то не варто зосереджувати багато уваги на віршових фрагментах, але в жодному разі не слід про них забувати, оскільки саме вони мають значний вплив на формування стилю роману «Володар Перснів». Вірші Толкієна також дуже влучно відображають особливості та відмінності культур різних народів, що населяли Середзем'я. Мови людей та гобітів мають дуже багато спільного, а відмінності у них автор передає за допомогою застарілих або діалектичних форм англійської мови, роблячи це досить помірно, оскільки твір має бути легким для сприйняття сучасним англомовним читачем.

Для нашої роботи ми обрали уривки віршів носіїв різних мов, зокрема людей Гондору, гобітів та ельфів.

Першим фрагментом, який ми розглянемо, буде пісня гобітів, продемонстрована в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Переклад «Пісні гобітів»

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Ho! Ho! Ho! To the bottle I go To heal my heart and drown my woe. Rain may fall and wind may blow, And many miles be still to go, But under a tall tree will I lie, And let the clouds just go sailing by.	Хей! Хо! Плящина в мене є, Що зцілить серденько моє, І під дощем, і на вітрах, І не страшний далекий шлях! Нехай собі біжать хмарки , А я поспав би залюбки.

Першочергово варто звернути увагу на віршовий розмір. А. В. Немірова залишається вірною оригіналу і також використовує ямб. Ямб ще з часів Давньої Греції використовується у жартівливих віршах, які виконувались під музичний акомпанемент [34, с. 338]. Це також дуже влучно підходить до менталітету гобітів, які живуть досить ізольовано і не переймаються проблемами навколишнього світу.

Якщо розглядати лексичні одиниці, використані у перекладі, то слово *плящина*, наприклад, відноситься до розмовного стилю, а слова *серденько* і *хмарки* — це зменшувально-пестливі форми, що добре підходять до гумористичної поезії.

Наступним розглянемо уривок пісні раси людей. Люди Середзем'я жили досить схожо із нашими людьми часів Середньовіччя, тому і пісні людської раси нагадують лицарський епос. Зазвичай саме пісні раси людей розширюють історію роману, і їх тематика зазвичай відноситься до героїчної.

Фрагмент перекладу продемонстровано у таблиці 3.4.

Приклад передачі вірша людей Гондору

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Seek for the Sword that has been broken: In Imladris it dwells; There shall be counsels taken Stronger than Morgus-spells. There shall be shown a token That Doom is near at hand, For Isildur's Bane shall waken, And the Halfling forth shall stand.	У Імладрісі судилося вам Зламаний меч віднайти . Світла рада збереться там, Міцніш від моргульських чар Явлений буде вам темний знак Зла, що має прийти. Через прокляття прадавнє на світ Впаде віковічна імла. І періан напіврослик сам Стане супроти зла.

Можна одразу помітити, що у перекладі з'явилися два додаткових рядки. Це свідчить про те, що перекладачка віддала перевагу змісту, а не формі, і саме завдяки цьому вона вдало передала суть останніх рядків вірша, які є відображенням основної сюжетної лінії роману.

В оригіналі варто відмітити частоту використання слова модального дієслова «*shall*», яке неможливо передати одним словом в українській мові, тому А. В. Немірова використала спочатку слово «судилося» у першому рядку, а потім почала використовувати майбутній час, добре передавши значення пророцтва у даному віршованому фрагменті.

Досить дивним моментом є те, що перекладачка використала слова «періан» та «напіврослик» як одне поняття. Періанами гобітів називали ельфи, а напіврослики – це як гобіти, так і інші істоти, нижчі за людей. Люди Гондору не називали гобітів періанами, тому це не зовсім логічно з мовної точки зору.

Останній фрагмент – пісня про ельфійського короля. За задумом автора, ця пісня була перекладена гобітом на загальну мову з Синдарину. Завдяки

ельфійському походженню, ця пісня є більш милозвучною та витонченою, аніж пісні інших народів Середзем'я. Цей фрагмент демонструємо у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Пісня про ельфійського короля Гіл-Гелада

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Gil-Galad was an Elven-king. Of him the harpers sadly sing: the last whose realm was fair and free between the Mountains and the Sea. His sword was long, his lance was keen, his shining helm afar was seen; the countless stars of heaven's field were mirrored in his silver shield. But long ago he rode away, and where he dwelleth none can say; for into darkness fell his star in Mordor where the shadows are.	Гіл-Гелад в світлі князував — І сумно лине арфи спів Про того, хто останнім став З ельфійських давніх королів. Був довгим меч та гострим спис, Шолом, мов зірка золота, Вогні світил навек зійшлись У срібнім дзеркалі щита. Але давно в пільмі він щез, І не знайти його сліди — Зоря скотилася з небес У темний Мордор — назавжди.

Ельфійська поезія наповнена художніми тропами, оскільки їй притаманна образність і метафоричність. Звісно, це стосується не лише їх поезії та мови, але й зовнішності та образу життя взагалі. Саме образ ельфів Толкієна став архетипом образу ельфів для жанру фентезі в цілому [20]. Досить важливо зазначити, що у ельфійській поезії Толкієна дуже часто згадуються зірки, оскільки ельфійська раса з'явилася на світ з появою нових зірок [27]. А. В. Немірова чудово впоралась із завданням передачі цього сакрального зв'язку ельфів із зірками.

Також, у оригіналі Толкієн використовує у останній рядках дуже архаїчну форму діслова «*dwelleth*» задля надання пісні давності.

За результатами проведення порівняльного аналізу трьох віршованих фрагментів, можна зробити такі висновки:

- для перекладу творчості гобітів потрібно уважно підбирати лексику, характерну для розмовного стилю;
- вірші людської раси дуже схожі з героїчним лицарським епосом часів Середньовіччя, і ознаки цього епосу варто зберігати при перекладі;
- при перекладі ельфійської поезії треба приділяти велику увагу художнім засобам та тропам.

Ми також вважаємо, що А. В. Немірова чудово впоралася з усіма вище зазначеними завданнями.

3.3. Специфіка відтворення толкієнізмів в українськомовному перекладі роману «Володар Перснів»

При перекладі роману «Володар Перснів» українською найбільшу складність для перекладачів становлять саме толкієнізми. Вони є досить специфічними лексичними одиницями, що не тільки вказують на джерела, якими надихався письменник, але й допомагають розкрити особливості словотвору штучних мов Толкієна та є одним із елементів фундаменту, на якому побудована картичка чарівного світу твору.

Толкієнізми у романі варто розділити на ономастичну лексику (власні назви) та апелятивну лексику (авторські загальні назви). Ономастична лексика зустрічається у «Володарі Перснів» набагато частіше за апелятивну. Це можна легко пояснити тим, що велика кількість авторських власних назв не ускладнює сприйняття твору читачем та набагато збільшують містичність та екзотичність роману, а із загальними назвами усе набагато складніше, оскільки у творі з'являється велика кількість назв, наприклад, предметів побуту, рослин та інших реалій, яких не існує у нашому світі. Вони можуть покращити «занурення» у світ роману при помірному та грамотному використанні, а якщо

вони зустрічаються дуже часто, то зазвичай потребують зносок із поясненнями від автора задля їх нормального функціонування у творі.

Кількісні дані використання ономастичної та апелятивної лексики представлені у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Кількісна характеристика толкієнізмів у романі «Володар Перснів»

	Кількість	Відсоток
Загальні назви	348	17,6%
Власні назви	1630	82,4%
Загалом	1978	100%

Представлена у таблиці кількість є дуже великою для роману у трьох томах, саме тому роман «Володар Перснів» вже упродовж дуже довгого часу є дуже популярною темою для дослідження серед перекладознавців. У роботі ми розглянемо найцікавіші варіанти перекладу толкієнізмів.

У першу чергу розглянемо переклад апелятивної лексики, оскільки у відсотковому співвідношенні вона зустрічається не так часто, як ономастична.

Толкієн у своєму романі поновив використання слів, які прийшли до давньоанглійської мови із скандинавських мов та навіть надав їм нових значень. Здебільшого це назви фентезійних істот, такі як «warg» та «orc». Вважається, що ці поняття з'явилися у фентезійній літературі саме завдяки Дж. Толкієну.

Продемонструємо речення, де зустрічається назва істоти «warg» в оригіналі та перекладі, у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Приклад перекладу слова «warg»

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
‘True!’ said Aragorn, loosening his sword in its sheath. ‘But where the warg howls,	– Так, – сказав Арагорн, пробуючи, чи легко виходить меч із піхов. – Та

there also the orc prowls’.	тільки де вовки підвивають, туди й орки прибігають
-----------------------------	---

А. В. Немірова виконала приблизний переклад слова «*warg*» [8, с.90]. Опис великої вовкоподібної істоти у Толкієна збігається із давньоскандинавським словом «*vargr*». Звісно, такий переклад втрачає колорит роману, але досить точно передає суть цієї фентезійної істоти.

Варто також згадати слово «*halfling*» з точки зору передачі роману. Приклад його перекладу наведено у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Переклад слова «*halfling*»

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
The Wise may have good reason to believe that the halfling ’s trove is indeed the Great Ring of long debate, unlikely though that may seem to those who know less.	Мудрі можуть мати вагомі докази, щоб вважати знахідку напіврослика тим самим Великим Перснем, що викликав стільки суперечок, але тим, хто не має відомостей, це здається сумнівним.

Толкієн пояснив у своїй книзі «*A Tolkien Compass*», що цього слова не існувало в англійській мові, але воно було відтворено із вірним суфіксом, і тому потребує такого ж новоутворення у перекладі. А. В. Немірова переклала це слово відповідно до рекомендацій Толкієна, оскільки її варіант з коренем «напів» повністю відповідає англійському «*half*».

Серед цікавих квазіреалій варто також виділити слово «*mathom*», яким гобіти називали безглузді, але цінні речі, які вони зберігали у себе в домівках. Саме слово походить від давньоанглійського слова, що означає «коштовність» — «*māþum*». Толкієн надав нового значення вже давно забутому слову. У таблиці 3.9 ми продемонструємо переклад цього слова А. В. Неміровою.

Таблиця 3.9

Переклад слова «*mathom*» А. В. Неміровою

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Not, of course, that the birthday-presents were always new ; there were one or two old mathoms of forgotten uses that had circulated all around the district.	Не те щоб, зрозуміло, ті подарунки були завжди НОВИМИ; два-три старовинних мегома , чиє призначення вже геть давно забули, переходили з рук до рук по всій чверті.

Переклад слова «*mathom*» як «*мегом*» є гарним прикладом транскодування із невеликою зміною, яка зумовлена відмінністю фонетичного складу англійської та української мов. Транскодування загалом є найпоширенішим способом передачі квазіреалій у художніх творах жанру фентезі, і у перекладі «Володаря Перснів» також зустрічається дуже часто.

Є також дуже цікавий варіант перекладу назви особливого виду воронів «*crebain*», яка походить від давньоверхньонімецького слова «*hraban*», що означає «ворон». Продемонстрований переклад у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Переклад слова «*crebain*»

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
They are not natives here; they are crebain out of Fangorn and Dunland.	Це порода « кребайн » з Фангорну й області Темноликих, тут вони не гніздяться.

Для пояснення слова перекладачка додала слово «порода», а також помістила слово «кребайн» у лапки, тим самим показуючи, що це слово невідоме не тільки для читача, а й для багатьох персонажів у творі.

Переходячи до аналізу власних назв, які є найбільш численними толкієнізмами у творі, варто одразу їх між собою поділити на три види:

1. Антропоніми (особисті імена персонажів, прізвища та прізвиська);
2. Топоніми (назви місць, гір, річок, поселень і т.д.);
3. Інші оніми (назви подій, свят тощо).

В якості одиниць для аналізу ми обрали антропоніми та топоніми.

Спочатку розглянемо переклад особистих імен персонажів у «Володарі Перснів». Зазвичай вони передаються транскодуванням, яке є найпоширенішим способом перекладу онімів у творі загалом. Демонстрація перекладу у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Переклад власних назв

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Bandobras	Бандобрас
Frodo	Фродо
Gandalf	Гандальф
Ham	Хем
Lobelia	Геранія
Samwise	Семіум

Цікавим є переклад А. В. Неміровою жіночого імені *Lobelia*. Ім'я було перекладено за допомогою компенсації. В українській мові є слово «лобелія», як різновид квітки, але перекладачка вирішила використати іншу назву квітки — герань, та адаптує його для відповідності жіночому імені. Так ми і отримуємо ім'я *Геранія*. Такий переклад краще передає асоціацію з квіткою, оскільки слово «герань» застосовується набагато частіше за слово «лобелія».

У випадку з іменами Ham та Samwise ми також стикаємось з транскодуванням. Хем А. В. Немірової пояснюється тяжінням перекладачки до транскрипції («h» – «x»). Семіум є досить цікавим прикладом поєднання напівкальки та транскодування, тому що слово не повністю відповідає графічній формі оригіналу: елемент «sam» передано транскодуванням, а

частину «wise» за допомогою калькування. Виходить, що Семіум зберігає можливість уживання скороченого варіанту імені Сем та відображає приховану характеристику персонажа – «напіврозумний» («semi-» – «напів», «wise» – «мудрий», «розумний»).

Далі звернемо увагу на прізвища гобітів. Автор надав їм досить промовисті прізвища, зважаючи на комічний образ цієї раси. Переклад прізвищ наведений у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Переклад прізвищ гобітів

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Baggins	Торбинс
Boffins	Мудрінси
Burrowses	Копайнори
Gamgee	Гемджи
Hornblowers	Люлькаси
Proudfoots	Мохностопи

При перекладі виникли лише два нетипові випадки. Першим є транскодування прізвища Гемджи, другим — переклад Proudfoots як Мохностопи. В усіх інших випадках передається зміст, закладений у прізвища. Нижче наведемо ще кілька прикладів з твору.

The second disappearance of Mr. Bilbo Baggins was discussed in Hobbiton [48, с. 21] – *Друге зникнення Більбо Торбинса обговорювали у Гобітоні* [ВП 47, с. 23].

For the collection of Hugo Bracegirdle, from a contributor [48, с.26]. - *Для зібрання Гуго Розноясса - від укладача* [47, с.28] .

My dear Bagginses and Boffins, he began again; and my dear Tookes and Brandybucks, and Grubbs, and Chubbs, and Burrowses, and Hornblowers, and Bolgers, Bracegirdles, Goodbodies, Brockhouses and Proudfoots [48, с.34]. -

Дорогі мої Торбинси та Мудрінси, - почав він знову, - Туки та Брендібоки, Рясні, Нерясні, Копайнори, Нор-Бобринги, Трюхстони, Люлькаси та Мохностони [47, с.37].

*Of these words we could understand little, and we spoke to our father, **Denethor** [48, с.41]. – Ми не зрозуміли цих слів та переказали їх нашому батькові Денетору [47, с.44].*

*And no wonder they're queer,' put in **Daddy Twofoot** [48, с.58]. - 'Авжеж, вони дивні' -, сказав Дідусь Двоєніг [47, с.61].*

*That most important source for the history of the War of the Ring was so called because it was long preserved at Undertowers, the home of the **Fairbairns**, Wardens of the Westmarch [48, с.63]. - Це вельми важливе джерело відомостей про Війну Персня одержало таку назву тому, що Книга довго зберігалася у Підбаштах, у родині **Чистопалів**, хранителів Західної Закраїни [47, с.65].*

Найскладнішими у перекладі є прізвиська другорядних персонажів, показані у таблиці 3.13. Риси персонажів не описані детально, і тому доводиться опиратись на припущення.

Таблиця 3.13

Переклад прізвиськ у «Володарі Перснів»

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Daddy Twofoot	дідусь Троєніг
Old Noakes	дядько Нукас
Gaffer	Дід
Bullroarer	Бикорик
Gollum	Горлум
Sandyman	Шекун

Важко визначити однозначні способи перекладу, оскільки у даному випадку використовується ціла низка трансформацій. Наприклад, переклад *Daddy Twofoot* є калькуванням, але він стає не «татком», а дідусем (у романі немає інформації про те, чи Daddy є іменем або ж вказує на вік персонажа), і

також отримує третю ногу. Ім'я *Old Noakes*, друга частина якого хоча й має значення «той, хто живе біля дубу» з давньоанглійської, було транскрибоване перекладачкою, тому й не залишає ніякого натяку на прихований зміст. Сам же Толкієн радив адаптувати це прізвисько до мови перекладу, незважаючи на те, що це немає ніякого впливу на сприйняття твору. Переклад Gaffer та Bullroarer як Дід та Бикорик є яскравим прикладом калькування, і правильно передає зміст, закладений у них. Найдивніший випадок із перекладом Sandymann як Шекун, такий переклад вказує на професійну зайнятість у флоті або конструюванні кораблів, хоч сам персонаж був млинарем у творі. При перекладі Gollum А. В. Немірова додає лише одну літеру «р», що викликає асоціації зі словом «горло».

Далі проаналізуємо топоніми. Варто зазначити, що вони поділяються на декілька груп:

- Хороніми (назви територій)
- Ойконіми (назви поселень)
- Гідроніми (назви водних об'єктів)
- Дрімоніми (назви лісів)
- Ороніми (назви гір)
- Інші (назви свят, битв тощо)

У таблиці 3.14 ми наведемо приклади перекладу відомих топонімів із різних груп.

Таблиця 3.14

Приклад перекладу топонімів з «Володаря Перснів»

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Bree	Бригора
Buckland	Забренд
Chetwood	Дужий ліс
Dunland	Землі Смаглочоліх
Greenwood the Great	Великий Зелений ліс

Loudwater	Ріка Гримуча
Mirkwood	Чорнолісся
River Hoarwell	Річка Сива
The Bridge of Stonebows	Кам'яний міст
The brown river Baranduin/Brandywine	Брунатна ріка, або Берендуїн/Брендівіна
The Misty Mountains	Імлисті гори
The Mountains of Lune	Лунні гори
The Shire	Край
The White Downs	Біле Узгір'я
Wilderland	Глухомань

Одразу можна викоремити групу топонімів, які були передані за допомогою калькування із невеликими трансформаціями (*Greenwood the Great*, *Loudwater*, *Mirkwood*, *River Hoarwell*, *the Misty Mountains*, *the Mountains of Lune*, *the White Downs*). У випадку інших використовувалися більш унікальні підходи, наприклад, при перекладі Вгее як Бригора А. В. Немірова послуговувалася транскодуванням та експлікацією (додала частину «гора» для точнішого опису місцевості). Сам Толкієн вказував, що назва Вгее походить від кельтського слова зі значенням «пагорб», але не радив перекладати його за змістом.

Назва Buckland є доволі розповсюдженою назвою реальних англійських селищ. А. В. Немірова переклала його як Забрєнд, вказуючи на розташування цієї місцевості за річкою Берендуїн. *Dunland* перекладено як землі Смаглочоліх завдяки додаванню та зміні порядку слів. У випадку зі словом *Wilderland* підібрано відповідник Глухомань. *The Bridge of Stonebows* було деонімізовано і перекладено просто як кам'яний міст.

Назву річки Baranduin було транскодовано у Брендівіну, з урахуванням співіснування штучних мов у творі, оскільки річка має як ельфійську назву *Branduin*, так і гобітську *Brandywine*.

Нижче приведемо ще декілька прикладів топонімів у оригіналі та перекладі.

*They've dug up **Bagshot Row**, and there's the poor old Gaffer going down the Hill with his bits of things on a barrow* [48, с.92]. - Вони перекопали весь **Торбин узвіз**, і мій старий покидає Кручу, майно на візку везе [47, с.94].

*Then **Minas Anor** was named a new **Minas Tirith**, the Tower of Guard* [48, с.95]. - Тоді й **Мінас-Анор** став **Мінас-Тірітом**, Замком Варти [47, с.97].

*It was good to see a sight of anything beyond the wood's borders, though they did not mean to go that way, if they could help it: the **Barrow-downs** had as sinister a reputation in hobbit-legend as the **Old Forest** itself* [48, с.98]. - Приємно було бачити край цього жахливого лісу, хоча йти до Могил вони не збирались, ну, хіба що у крайньому разі: у гобітанських переказах **Могили** поставали як примара чи не жахливіша, ніж **Старий Ліс** [47, с.101].

*It recalled to me the glory of the Elder Days and the hosts of **Beleriand*** [48, с.101]. - Це величне видовище нагадало мені славу минулих днів, **Белеріанду** [47, с.105].

*It seemed that the evil power in **Mirkwood** had been driven out by the White Council* [48, с.106]. - Здавалось, що Рада Мудрих вигнала злу силу з **Чорнолісся** [47, с.108].

*Wolves and orcs were housed in **Isengard**, for Saruman was mustering a great force on his own account* [48, с.109]. - Вовки та орки походжають по **Ізенгарду**, бо Саруман збирає власне військо [47, с.112].

*There the River flows in stony vales amid high moors, until at last after many leagues it comes to the tall island of the **Tindrock*** [48, с.113]. - Там Андуйн довго тече кам'янистим коритом повз заболочені луки, а потім розділяється на два рукави біля **Кремінь-скелі** [47, с.116].

Остання група онімів, яку ми розглянемо, це назви подій, свят та битв, вони продемонстровані у таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Переклад назв свят, подій та битв

Дж. Р. Р. Толкієн	А. В. Немірова
Midsummer	Маківка літа
The Lithe	День Лайта
The Battle of Greenfields	Битва на Зелених Ланах
The Dark Plague	Чорна Моровиця
The Days of Dearth	Роки Недороду

Midsummer та *the Lithe* – це одне й те ж свято. Перша назва вказує саме на час святкування, середину літа. У цьому випадку перекладачка зберегла зміст назви. У випадку з другою назвою А. В. Немірова додала слово «День» та транскодувала назву. *The Battle of Greenfields* перекладається калькуванням, хоча і перестає бути власною назвою. Дві останні назви передаються калькуванням, і дуже влучним є використання перекладачкою слова Недорід, що добре передає зміст та виглядає адекватно для українського читача.

Нижче ми узагальнимо усі використані А. В. Неміровою способи перекладу за частотністю (на рисунку 3.1).

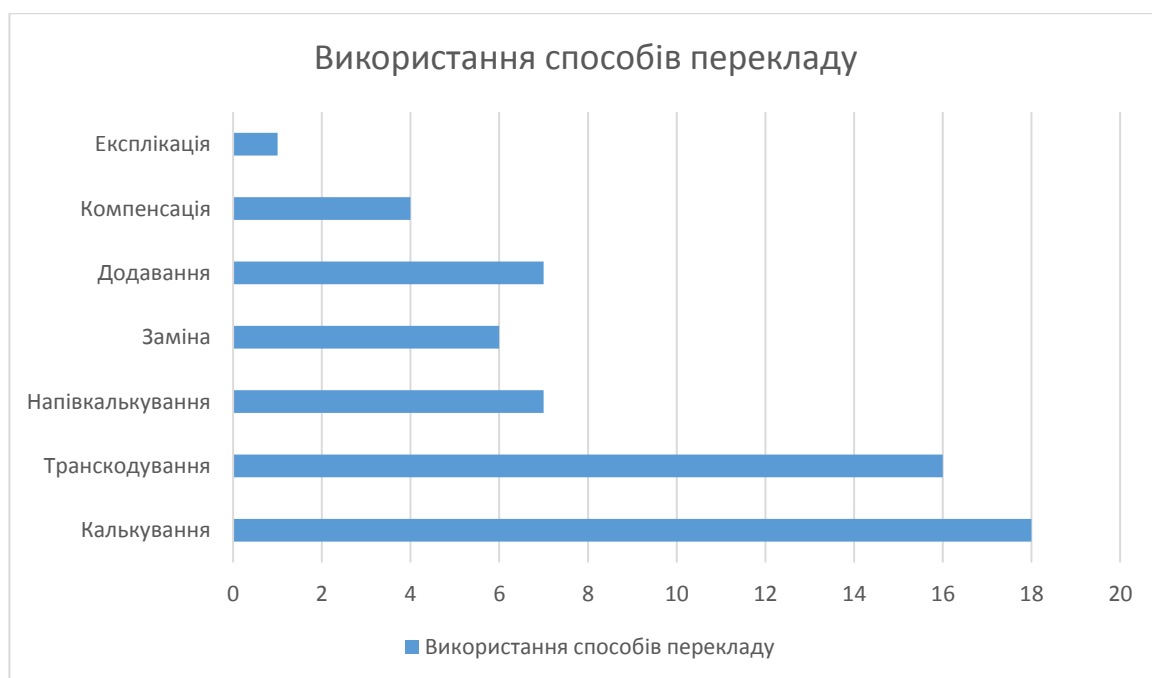

Рис. 3.1. Узагальнені показники частоти використання способів перекладу мовних засобів реалізації чарівного світу

Як ми можемо бачити з рисунку, найчастіше перекладачка послугогувалася калькуванням (30,51%) для збереження смислу, вкладеного автором. Наступним способом перекладу за частотністю є транскодуювання (27,12%), що є вірним вибором для перекладу імен персонажів. Далі, з однаковими показниками (11,86%) йдуть напівкалькування та додавання, які здебільшого використовувались у поєднанні. До трьох найменш частотних способів перекладу мовних засобів реалізації чарівного світу належать заміна (10,17%), компенсація (6,78%) та експлікація (1,69%).

Також розглянемо частотність використання стилістичних мовних засобів у перекладі (на основі фрагментів із додатку Б). Демонстрація на рисунку 3.2.

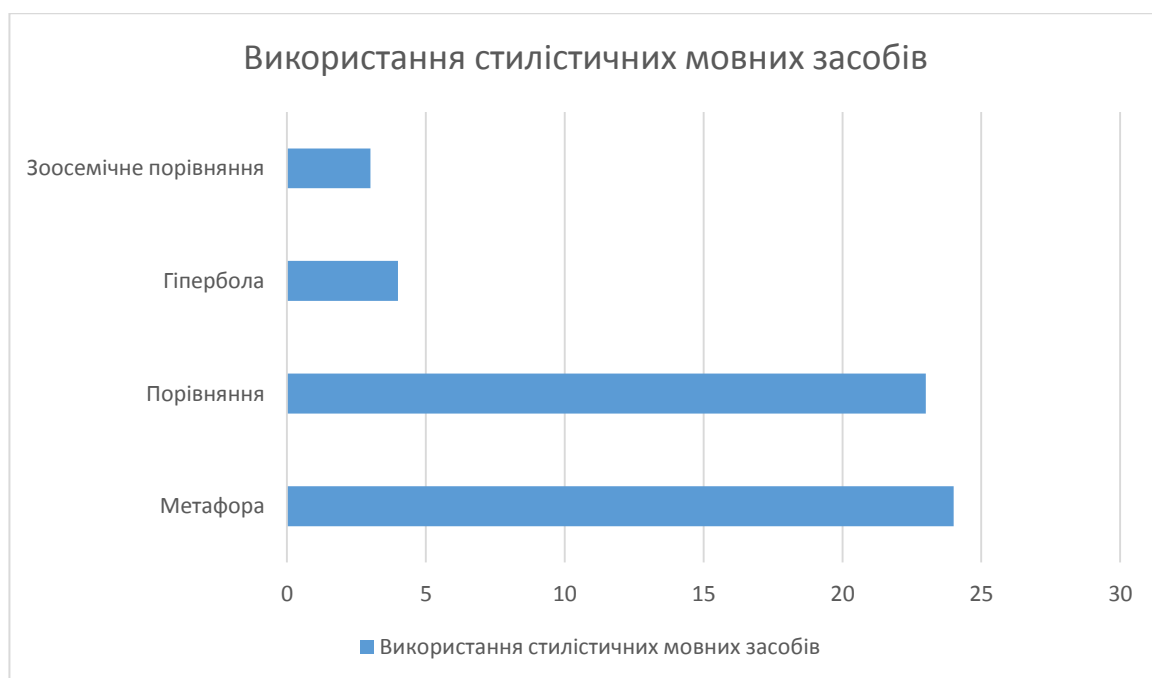

Рис. 3.2. Узагальнені показники частоти використання стилістичних мовних засобів у перекладі роману «Володар Перснів»

На рисунку наглядно продемонстровано, що найчастіше у перекладі картини чарівного світу роману Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» зустрічаються метафори (44,44%) та порівняння (42,59%). Видно також, що, як автор, так і перекладачка рідко використовували гіперболи (7,41%) та зоосемічні порівняння (5,56%).

Висновки до розділу III

У цьому розділі ми провели порівняльний аналіз перекладу елементів, які мають безпосередній вплив на формування картини чарівного світу у романі Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів», а саме штучних мов, створених письменником, віршів різних народів, що населяють чарівний світ Середзем'я, а також толкієнізмів – окремого класу онімів, які стали новим явищем у перекладознавстві завдяки письменнику.

Автор використовував штучні мови у творі обмежено, і це додало персонажам, що використовували іншомовні фрази, екзотичності та правдоподібності. Перекладачка здебільшого послуговувалася транскодуванням,

яке при надмірному чи неправильному використанні може негативно вплинути на сприйняття твору читачем або викликати неправильні асоціації, тому потрібно зберігати звучання мов якомога ближчим до оригіналу.

Пісні та вірші у романі відіграють дуже важливу роль у ознайомленні читача із расами, що населяють вигаданий чарівний світ твору. При перекладі віршів варто опиратися на належність поезії певному народу, оскільки це визначає застосування лексики, віршовий розмір та форму вірша чи пісні.

У процесі роботи ми визначили, що поезії гобітів притаманна комічність та просторіччя, їх характер більш веселий. Творчість раси людей походить на лицарський епос часів Середньовіччя та тяжіє до високого стилю. Пісні та вірші ельфів досить схожі із людськими, але у них використовується більше художніх засобів та тропів. Сама поезія ельфів є більш образною та мелодійною.

Толкієнізми, тобто авторські лексичні одиниці Толкієна. Вони не тільки відповідають за формування стилю письменника та реалізацію картини чарівного світу у творі, а також посідають чітке місце у системі штучних мов, створених письменником. Усі квазіреалії у творі мають особливі лексичні одиниці у якості позначень, яке, попри походження із штучних або реальних мов, інтерпретується та адаптується у творі вже навіть не автором, а персонажами твору. Власні назви також потребують творчого підходу з боку перекладачів. Будь-який прихований зміст, вкладений у власну назву, має бути збереженим при перекладі.

Взагалі, одними з головних умов якісного перекладу роману Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» є, по-перше, досконале знання творів автора, які відносяться до чарівного світу Середзем'я, а по-друге, робота згідно рекомендацій самого Толкієна з книги «A Tolkien Compass», у якій автор допомагає визначитися із способами перекладу назв залежно від смислу, який був у неї вкладений.

ВИСНОВКИ

Дослідження, присвячене встановленню мовностилістичних особливостей реалізації картини чарівного світу у романі «Володар Перснів» Дж. Р. Р. Толкієна, виконувалося у площині функційно-прагматичного підходу, який дозволив обґрунтувати теоретичні та методологічні засади вивчення ідіостилю автора, описати жанрову специфіку його творів, що впливає на специфіку добору засобів художньої виразності та мовну репрезентацію в творах картини чарівного світу, а також систематизувати мовностилістичні засоби її вираження у романі «Володар Перснів» та способи їхнього відтворення в українському перекладі.

За результатами розгляду поняття «картина світу» та «картина чарівного світу» у творах Дж. Р. Р. Толкієна, з'ясовано, що картина чарівного світу Середзем'я була створена завдяки його неповторному авторському стилю. У процесі дослідження ми розглянули проблематику та основні підходи до вивчення авторської картини світу, запропоновані багатьма мовознавцями та перекладознавцями, а також основні стратегії, яких варто притримуватись при перекладі роману Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів».

Шляхом вивчення жанрових особливостей романів-фентезі Дж. Р. Р. Толкієна ми дійшли до висновку, що неповторність авторської манери втілення картину чарівного світу Середзем'я, базується на таких трьох визначальних мовностилістичних особливостях.

Першою слугують штучні мови, створені Толкієном, до яких належать, наприклад, чорна говірка Мордору та синдарин. Як відомо, вони побудовані на основі фінської та валлійської мов. Автор навіть створив власну писемність для декількох мов, які присутні у творі.

Другим фактором неповторності ідіостилю Толкієна є вірші та пісні у творі, кожен з яких значно впливає на сприйняття твору та допомагає читачу познайомитися із різними расами та народами, які населяють чарівний світ Середзем'я. Так, вірші та пісні гобітів є більш комічними та відображають безтурботність цієї раси, людські пісні тяжіють до високого стилю та схожі на

середньовічний лицарський епос, а від поезії ельфів віє містичністю, і у ній також постійно простежується зв'язок раси ельфів із зірками.

Третім фактором, що здійснив найбільший вплив на формування картини чарівного світу у романі Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів», безумовно, є авторська ономастична та апелятивна лексика, яка отримала свою власну дефініцію у лінгвістиці – толкієнізми. При написанні роману автор послугогувався не лише існуючими поняттями із реальних мов, але й спирався на власноруч створені штучні мови, що домогло розширити історичне тло світу Середзем'я і набагато глибше занурити читачів у чарівний світ роману. Деякі із власних та загальних назв у романі мають дуже мало пояснень з боку автора, або для їх перекладу потрібно детально вивчати пов'язані із ними події у романі чи персонажів.

Таким чином, функціонування толкієнізмів не лише впливає на індивідуальний авторський стиль, але й безпосередньо визначає той чи інший підхід до їх перекладу. Взаємозалежність функцій, що виконують власні назви, та їх семантичного навантаження говорить про те, наскільки детально опрацьована Толкіном «номенклатура» вигаданого світу. Тому вона потребує настільки ж дбайливого та продуманого втручання з боку перекладача, що є справжнім викликом його майстерності та креативності.

У третьому розділі нашої роботи ми провели порвняльний аналіз 100 фрагментів із роману «Володар Перснів» Дж. Р. Р. Толкієна у оригіналі та перекладі, виконаному А. В. Неміровою у 2003 році, вирахували частотність використання перекладацьких трансформацій та мовностилістичних засобів у перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов / 8-е изд., испр. и доп. М.: Флинта: Наука. 2006. 384 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К. : Довіра, 2007. 207 с.
3. Болотнова Н. С. Изучение идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста. Москва: МГУ, 2004. С. 63–99.
4. Брославська Л. Я., Шевченко І. С. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі. *Вісник ХНУ. Дискурсологія: семантика і прагматика*. 2012. № 1003. С. 22–27.
5. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. М. : Языки русской культуры, 1999. 780 с.
6. Виноградов В.В. Стилистика. М.: Знание, 1973. 172 с.
7. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики. Москва: Высшая школа, 1981. 320 с.
8. Влахов С.И., С. П. Флорин Непереводимое в переводе: учебное пособие. Международные отношения, 1980. 342 с.
9. Воронин С.В. Основы фоносемантики. Л.: ЛГУ, 1982. 280 с.
10. Воробьева, 1990.
11. Голубенко Н. І. Відтворення англомовних репрезентацій концептосфери американського півдня в українському художньому перекладі (на матеріалі американських романів XIX – XX ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 "Перекладознавство". Київ, 2016. 219 с.
12. Гюттингер Ф. Разговор цитат // Мастерство перевода. М. : Советский писатель, 1970. С. 477–486
13. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування: Посібник. К. : Парламентське видавництво, 2004. 120 с.

14. Ижевская Т.И. Текстовые формы портрета в литературном произведении. Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. тр. – К.: КПИИЯ, 1989. – С.62-67.
15. Казакова Т. А. Художественный перевод : [Учебное пособие]. СПб. : ИВЭСЭП, Знание, 2002. 112 с.
16. Казакова Т. А. Художественный перевод : в поисках истины. СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2006. 224 с.
17. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. М. : Издательство "КДУ", 2011. 350 с.
18. Костецька О. П. Індивідуальне мовлення автора як об'єкт лінгвістики та підходи до його дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Філологічна*. 2014. Вип. 49. С. 196–199.
19. Ларин Б.А. Эстетика слова и язык писателя : избранные статьи / Л.: Худож. лит. 1974. 288 с.
20. Лебедева Е. А. Мифопоэтические традиции в ономастиконе произведения Дж. Р. Р. Толкина «Властелин Колец». Концептуальные проблемы литературы: художественная когнитивность : материалы междунар. конф. Ростов-на-Дону : РГПУ, 2006. С. 124–127.
21. Литературная энциклопедия терминов и понятий / [гл. ред., сост. А. Н. Николюкин]. М.: Интелвак, 2001. 1600 с.
22. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. К. : Знання, 2004. 326 с.
23. Насалевич Т.В. Класифікація портретних описів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2002. Вип. 136. С.49-54.
24. Оноприенко Т.Н. Эпитет. Семантика и структура (на материале англ. тропики). Житомир: Полиграфика, 1997. 48 с.
25. Поворознюк В. М. Огляд теоретичних підходів до трактування поняття «ідіостиль». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Філологічна*. 2016. Вип. 62. С. 275–278.

26. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / под ред. Б. А. Серебренникова. М. : Наука, 1988. С. 8–69
27. Потапова О. С. Мифотворчество Дж. Р. Р. Толкина: «Сильмариллион» в контексте современной теории мифа: дис. ... кандидата фил. наук : 10.01.03. Нижний Новгород, 2005. 260 с.
28. Рахилина Е. В. Когнитивная семантика : история, персоналии, идеи, результаты // Семиотика и информатика. М., 1998. Вып. 36. С. 274–322
29. Рогозная Н.Н. Интонация как объект фоносемантики. Проблемы фоносемантики: Тезисы выступл. на совещ. М.: Прогресс, 1989. С.16-17.
30. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М. : Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1993. 656 с.
31. Сидоренко І.А. Підходи до вивчення ідіостилію у лінгвістичних дослідженнях художнього тексту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Філологія (мовознавство)*. 2015. Вип. 21. С. 298–303.
32. Солганик Г. Я. Стилистика текста: учеб. пособ. М.: Флинта; Наука. 2000. 253 с.
33. Стасюк Б. В. Новий український переклад із Дж. Р. Р. Толкіна: особливості прочитання. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2007. №772. С. 66–70
34. Ткаченко А. О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства). К.: Правда Ярославичів, 1997. 448 с.
35. Хайдеггер М. Время и бытие : статьи и выступления. М. : Республика, 1993. С. 41–63
36. Чернікова О. І. Звукосимволічна складова топоніму у творах Дж. Р. Р. Толкіна. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство. 2010. Вип. XXIII, ч. 2. С. 296–303.
37. Швейцер А. Д. Теория перевода : Статус, проблемы, аспекты. М. : Наука, 1988. 215 с.

38. Якобсон Р. Звук и значение. Избранные работы. М.: Прогресс, 1985. 210 с.
39. Drout Michael D. C.. J.R.R. Tolkien Encyclopedia: Scholarship and Critical Assessment/ Michael D. C. Drout. New York : Taylor & Francis, 2007. 774 p.
40. Grant Patrick. Tolkien's Archetype and Word. *Tolkien. New critical perspectives*. Lexington, 1981. P. 87-105.
41. Krings H. P. Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French. *Interlingual and Intercultural Communication*. Tübingen : Gunter Narr, 1986. P. 263–275
42. Lobdell J. A Tolkien Compass. New York, 1975. 201 p.
43. Newmark P. A Textbook of Translation. New-York : Phoenix ELT, 1995. 292 p.
44. Roach P, 1990
45. Schleiermacher F. Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens. URL : <http://www.bible-researcher.com/schleiermacher.html>
46. Tolkien J.R.R. The Letters of J. R. R. Tolkien. London, 1981. 542 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

47. Толкієн Дж. Р. Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 1–3 / Дж.Р. Р. Толкієн ; [пер. з англ. А. В. Немірової]. Х. : Фоліо, 2003. Кн. 1: 429 с.; Кн. 2: 319 с.; Кн. 3: 398 с.
48. Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings. Parts 1–3 / J. R. R. Tolkien. New York : Ballantine Books, 2006. Part 1: 462 p.; Part 2: 402 p.; Part 3: 494 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразки ілюстративного матеріалу

Таблиця А.1

№	Оригінал	Переклад	Спосіб перекладу
1	Ash nazg durbatulûk, ash nazg gimbatul, Ash nazg thrakatulûk agh burzum-ishi krimpatul	Аш назг Дурбатлук аш назг шимбатул, аш назг тракатлук аг бурц кримпатул	Транскодування (алітерація)
2	Annon edhellen, edro hi ammen! Fennas nogothim, lasto beth lammen	Аннон еделлен, едро хі емман! Феннас неготрім, ласто бет ламман!	Адаптивне транскодування
3	Ho! Ho! Ho! To the bottle I go To heal my heart and drown my woe. Rain may fall and wind may blow, And many miles be still to go, But under a tall tree will I lie, And let the clouds just go sailing by.	Хей! Хо! Плящина в мене є, Що зцілить серденько моє, І під дощем, і на вітрах, І не страшний далекий шлях! Нехай собі біжать хмарки, А я поспав би залюбки.	Компенсація (допускається просторіччя для підкреслення стильової особливості раси гобітів)

4	Seek for the Sword that has been broken: In Imladris it dwells; There shall be counsels taken Stronger than Morgus-spells. There shall be shown a token That Doom is near at hand, For Isildur's Bane shall waken, And the Halfling forth shall stand.	У Імладрісі судилося вам Зламаний меч віднайти. Світла рада збереться там, Міцніш від моргульських чар Явлений буде вам темний знак Зла, що має прийти. Через прокляття прадавнє на світ Впаде віковічна імла. І періан напіврослик сам Стане супроти зла.	Додавання, компенсація
5	Gil-Galad was an Elven-king. Of him the harpers sadly sing: the last whose realm was fair and free between the Mountains and the Sea. His sword was long, his lance was keen, his shining helm afar was seen; the countless stars of heaven's field were mirrored in his silver	Гіл-Гелад в світлі князював — І сумно лине арфи спів Про того, хто останнім став З ельфійських давніх королів. Був довгим меч та гострим спис, Шолом, мов зірка золота, Вогні світил навік зійшлись У срібнім дзеркалі щита. Але давно в пітьмі він	Компенсація, заміна

	shield. But long ago he rode away, and where he dwelleth none can say; for into darkness fell his star in Mordor where the shadows are.	щез, І не знайти його сліди — Зоря скотилася з небес У темний Мордор — назавжди.	
6	‘True!’ said Aragorn, loosening his sword in its sheath. ‘But where the warg howls, there also the orc prowls’.	– Так, – сказав Арагорн, пробуючи, чи легко виходить меч із піхов. – Та тільки де вовки підвивають, туди й орки прибігають	Заміна
7	The Wise may have good reason to believe that the halfling’s trove is indeed the Great Ring of long debate, unlikely though that may seem to those who know less.	Мудрі можуть мати вагомі докази, щоб вважати знахідку напіврослика тим самим Великим Перснем, що викликав стільки суперечок, але тим, хто не має відомостей, це здається сумнівним.	Калькування
8	Not, of course, that the birthday-presents were always new ; there	Не те щоб, зрозуміло, ті подарунки були завжди НОВИМИ; два-три	Транскодуння

	were one or two old mathoms of forgotten uses that had circulated all around the district.	старовинних мегома , чие призначення вже геть давно забули, переходили з рук до рук по всій чверті.	
9	They are not natives here; they are crebain out of Fangorn and Dunland.	Це порода « кребайн » з Фангорну й області Темноликих, тут вони не гніздяться.	Транскодування
10	Bandobras	Бандобрас	Транскодування
11	Frodo	Фродо	Транскодування
12	Gandalf	Гандальф	Транскодування
13	Ham	Хем	Транскодування
14	Lobelia	Геранія	Компенсація
15	Samwise	Семіум	Напівкалькування, транскодування
16	Baggins	Торбинс	Калькування
17	Boffins	Мудрінси	Калькування
18	Burrowses	Копайнори	Калькування
19	Gamgee	Гемджи	Транскодування
20	Hornblowers	Люлькаси	Калькування
21	Proudfoots	Мохностопи	Напівкалькування
22	Daddy Twofoot	дідусь Троєніг	Напівкалькування, додавання
23	Old Noakes	дядько Нукас	Напикалькування, транскодування
24	Gaffer	Дід	Калькування
25	Bullroarer	Бикорик	Калькування
26	Gollum	Горлум	Транскодування

27	Sandyman	Шекун	Заміна
28	Bree	Бригора	Транскодування, додавання
29	Buckland	Забренд	Заміна
30	Chetwood	Дужий ліс	Калькування, додавання
31	Dunland	Землі Смаглочоліх	Калькування, додавання
32	Greenwood the Great	Великий Зелений ліс	Калькування
33	Loudwater	Ріка Гримуча	Калькування
34	Mirkwood	Чорнолісся	Калькування
35	River Hoarwell	Річка Сива	Калькування
36	The Bridge of Stonebows	Кам'яний міст	Експлікація
37	The brown river Baranduin/Brandywine	Брунатна ріка, або Берендуїн/Брендівіна	Транскодування, напівкалькування
38	The Misty Mountains	Імлисті гори	Калькування
39	The Mountains of Lune	Лунні гори	Транскодування, Напівкалькування
40	The Shire	Край	Заміна
41	The White Downs	Біле Узгір'я	Калькування
42	Wilderland	Глухомань	Заміна
43	Midsummer	Маківка літа	Калькування
44	The Lithe	День Лайта	Додавання, транскодування
45	The Battle of Greenfields	Битва на Зелених Ланах	Калькування
46	The Dark Plague	Чорна Моровиця	Калькування
47	The Days of Dearth	Роки Недороду	Напівкалькування, додавання

Додаток Б

Зразки ілюстративного матеріалу

Таблиця Б.1.

№	Оригінал	Переклад	Назва стилістичного засобу
1	There were rockets like a flight of scintillating birds singing with sweet voices.	Ракети злітали як мерехтливі птахи, під спів ніжних голосів.	Порівняння
2	There were green trees with trunks of dark smoke;	Зелені дерева зі стовбурами з тьмяного диму розпускались у небі;	Метафора
3	there were pillars of coloured fires that rose and turned into eagles, or sailing ships, or a phalanx of flying swans;	кольорові вогні, злетівши, обертались на орлів, або кораблі під вітрилами, або зграї білих лебедів;	Метафора
4	The dragon passed like an express train, turned a somersault, and burst over Bywater with a deafening explosion.	Дракон пронісся, мов кур'єрський потяг, перевернувся й нарешті з приголомшливим гуркотом вибухнув над Поріччям.	Порівняння
5	Why, I feel all thin, sort of stretched, if you know what I mean: like butter that has been scraped over too much bread.	Але я відчуваю себе тонким-тонким, розумієш, немов мене розтягли, ніби масло по дуже великій скибці хліба.	Порівняння
6	It [the Ring] has got far too much hold on you.	Перстень занадто сильно тобою заволодів.	Метафора
7	He took a step towards the hobbit, and he seemed to grow tall and menacing;	Чарівник зробив крок до гобіта, гнівно здійнявши брови, і немовби виріс;	Порівняння
8	his shadow filled the little room.	його тінь заповнила всю маленьку кімнату.	Гіпербола
9	He turned away, and the shadow passed.	Він відвернувся, і тінь його зісковзнула зі стіни.	Метафора
10	He seemed to dwindle again to an old grey man, bent and troubled.	Гандальф немов зсохнувся і став, як раніше, сивим дідом,	Порівняння

		стурбованим і похилим.	
11	A false rumour that the whole household was being distributed free spread like wildfire;	Вигадані чутки, що майно Більбо роздають безкоштовно, розлетілися зі швидкістю лісової пожежі;	Метафора
12	That name the hobbits only knew in legends of the dark past, like a shadow in the background of their memories; but it was ominous and disquieting.	Це ім'я гобітам було відоме лише з переказів про давнину; його тінь зберігалась у закутках їхньої пам'яті, бентежила й дихала чимось зловісним.	Метафора
13	But this one was as big as an elm tree, and walking — walking seven yards to a stride, if it was an inch.	Він був величезний, мов дуб, і посувався величезними кроками — ярдів сім, ні на п'ядь менше!	Порівняння, гіпербола
14	His hair was perhaps whiter than it had been then, and his beard and eyebrows were perhaps longer, and his face more lined with care and wisdom; but his eyes were as bright as ever, and he smoked and blew smoke-rings with the same vigour and delight.	Волосся чарівника з тієї пори ще дужче побілішало, борода видовжилася, а на обличчі турботи і знання викарбували нові зморшки, але очі його блищали як колись, і він з тою ж майстерністю та охотою попихкував люлькою, пускаючи кільця диму.	Метафора
15	Even in the light of morning he felt the dark shadow of the tidings that Gandalf had brought.	Звістки, що приніс Гандальф, поплямували тінню навіть цей ясний ранок.	Метафора
16	sooner or later the Dark Power will devour him.	але ні сила, ні добрі наміри не врятують: темрява забере його.	Метафора
17	His knowledge is deep, but his pride has grown with it, and he takes ill any meddling.	Знання його глибокі, але настільки ж глибока й пиха, він не любить, щоб йому заважали.	Метафора
18	The shadow fell on me	Сумніви знов	Метафора

	again.	прокинулися в моєму серці.	
19	he now saw fine lines, finer than the finest pen- strokes, running along the ring, outside and inside: lines of fire that seemed to form the letters of a flowing script.	по краєчку персня, зсередини та зовні, біжать найтонші риси, які не накреслити найкращим пером, вогняні риси, що звиваються у розтягнуті літери напису.	Метафора
20	They shone piercingly bright, and yet remote, as if out of a great depth.	Вони сліпуче сяли, немов з-під води.	Порівняння
21	Fear seemed to stretch out a vast hand, like a dark cloud rising in the East and looming up to engulf him.	Страх стискав його, немов холодна ворожа рука, і темна хмара налетіла зі сходу, щоб поглинути його.	Метафора
22	And already, Frodo, our time is beginning to look black.	А наш час, Фродо, щось затмарився.	Метафора
23	He clutched the Ring in his hand, as if he saw already dark fingers stretching out to seize it.	Він стиснув Перстень у кулаці, неначе жадібні пальці вже тяглися до нього.	Метафора
24	for there was sorrow then too, and gathering dark, but great valour, and great deeds that were not wholly vain.	тоді лихо було близько, тьма насувалась, але їм протистояла велика відвага, здійснювались аж ніж не марні подвиги.	Метафора
25	and it shone and glittered in the sun, so that his heart was glad.	він сявав та переливався на сонці так, що дух захоплювало.	Гіпербола
26	and he wormed his way like a maggot into the heart of the hills, and vanished out of all knowledge.	він протиснувся, немов черв'як, крізь шпарину у схилі гори, і з того часу ніхто про нього не чув.	Порівняння
27	There was a little corner of his mind that was still his own, and light came through it, as through a chink in the dark: light out	Маленький куточок його душі ще належав йому самому, і світло проникало туди, немов тонкий промінь крізь	Порівняння

	of the past.	замкову шпарину — світло минулого.	
28	He felt old, terribly old, yet less timid, and he was mortally hungry.	Він відчував себе старим, жахливо старим, проте посмілішав, та ще й до того ж по-звірячому зголоднів.	Зоосемічне порівняння
29	The wood was full of the rumour of him, dreadful tales even among beasts and birds.	Ліс бринів чутками про нього, бідканням звірят та птахів.	Метафора
30	and when we pressed him he whined and cringed, and rubbed his long hands, licking his fingers as if they pained him, as if he remembered some old torture.	А ледь натиснеш — хниче та здригається, та потирає свої довгі руки, немов йому боляче від спогаду про колишні тортури.	Порівняння
31	I fear that he may even think that the long- unnoticed name of Baggins has become important.	Я навіть вважаю, Фродо, що ім'я Торбинсів, приховане у сутінках протягом довгого часу, тепер вплигло на поверхню.	Метафора
32	Far worse than the worst that I imagined from your hints and warnings. O Gandalf, best of friends, what am I to do?	Це страшніше над усе, що я міг уявити з твоїх недомовок. О Гандальфе, кращий з друзів, підкажи, як бути?	Гіпербола
33	Gandalf's eyes flashed and his brows stuck out like bristles.	Очі чарівникові блиснули, брови зігнулися, немов дві щітки.	Порівняння
34	'Me, sir!' cried Sam, springing up like a dog invited for a walk.	— Я, пане? — скрикнув Сем, підскачівши, ніби собака, якого покликали до прогулянки.	Порівняння
35	The stream was there no more than a winding black ribbon, bordered with leaning alder-trees.	Вночі він здавався чорною стрічкою, що звивається поміж вільхами.	Метафора
36	and by that time their cloaks, blankets, water,	незабаром плащі, ковдри, фляги, провізія та увесь	Метафора

	food, and other gear already seemed a heavy burden.	обладунок перетворились на важкий тягар.	
37	They bore no lights, yet as they walked a shimmer, like the light of the moon above the rim of the hills before it rises, seemed to fall about their feet.	Вони не мали ні ліхтарів, ані смолоскипів, але довкола них повітря сяло само по собі, так, ніби мав зійти місяць.	Порівняння
38	They now marched on again in silence, and passed like shadows and faint lights;	Вони пішли далі, не порушуючи мовчання, немов легкі тіні чи далекі вогні;	Порівняння
39	Sam walked along at Frodo's side, as if in a dream, with an expression on his face half of fear and half of astonished joy.	Сем ішов поруч з Фродо, немов уві сні, й обличчя його відбивало переляк, змішаний з подивом та захопленням.	Метафора
40	Away high in the East swung Remmirath, the Netted Stars, and slowly above the mists red Borgil rose, glowing like a jewel of fire.	Високо у небі пливло сузір'я Реммірат, Зоряна Сіть, поволі вплив з-за туману рубіновий Боргіль, негасимий самоцвіт.	Порівняння
41	Their great trunks ran like pillars down each side.	Струнки стовбури підтримували його, як колони.	Порівняння
42	A long-drawn wail came down the wind, like the cry of some evil and lonely creature.	Довге-довге волення доніс вітер, похмуре скигління самотньої і лютої істоти.	Метафора
43	I called the dogs, but he swung off, and rode through the gate and up the lane towards the causeway like a bolt of thunder.	Гукнув собак, але він завернув і чкурнув геть — через ворота та по стежці до розпутья, наче вітром його здуло.	Порівняння
44	We are horribly afraid — but we are coming with you; or following you like hounds.	Нам дуже страшно, але ми підемо з тобою — чи твоїм слідом, як гончаки.	Зоосемічне порівняння
45	Before them, but some	В далечині, понад чубами	Порівняння

	distance off, there stood a green hill-top, treeless, rising like a bald head out of the encircling wood.	лісу, мов лиса маківка, майоріла зелена верхівка пагорба.	
46	The wood stood all round the hill like thick hair that ended sharply in a circle round a shaven crown.	Ліс стояв навкруги пагорба рівним колом, ніби підстрижений.	Метафора, порівняння
47	Near at hand the mist was now almost gone; though here and there it lay in hollows of the wood, and to the south of them, out of a deep fold cutting right across the Forest, the fog still rose like steam or wisps of white smoke.	Поблизу туман майже розвіявся, тільки у лісових яругах та понад глибокою щілиною, що розрізала ліс на півдні, ще курилися білі хмаринки, схожі на дим.	Порівняння
48	On the south-eastern side the ground fell very steeply, as if the slopes of the hill were continued far down under the trees, like island-shores that really are the sides of a mountain rising out of deep waters.	Обривчастий з південного сходу, той пагорб був схожий на верхівку підводної гори, чиї підніжжя криються у безоднях під хвилями.	Порівняння
49	Then deep folds in the ground were discovered unexpectedly, like the ruts of great giant-wheels or wide moats and sunken roads long disused and choked with brambles.	землю поорали дивні вибоїни — чи то колії велетенських коліс, чи то широкі рівчаки або покинуті дороги, порослі ожиною.	Порівняння
50	Sleepiness seemed to be creeping out of the ground and up their legs, and falling softly out of the air upon their heads and eyes.	Соннота немов витікала з-під землі, просочувала повітря, розливалася по тілу.	Метафора
51	He lifted his heavy eyes and saw leaning over him a huge willow-tree, old and hoary. Enormous it looked, its sprawling	Фродо з зусиллям підняв голову і побачив велетенське, коструbate дерево осокір. Гілля його було схоже на лапи з	Зоосемічне порівняння

	branches going up like reaching arms with many long-fingered hands, its knotted and twisted trunk gaping in wide fissures that creaked faintly as the boughs moved.	безліччю цупких пальців, вузлуватий, горбистий стовбур з'яв шпаринами і тихо поскрипував.	
52	Half in a dream he wandered forward to the riverward side of the tree, where great winding roots grew out into the stream, like gnarled dragonets straining down to drink.	Напівсонний, він дошкандибав до берега. Над ним нависли могутні корені старого осокора, які звивалися, мов дракони, що повзуть до водопою.	Порівняння
53	and he had just caught them and brought them back towards the others, when he heard two noises; one loud, and the other soft but very clear. One was the splash of something heavy falling into the water; the other was a noise like the snick of a lock when a door quietly closes fast.	Конячки розбрелись по стежці, він наздогнав їх і привів назад, але раптом почув два різних звуки: один гучний — впало щось важке, а другий — тихий, але виразний, немов клацання замка на дверях, які хтось зачинив.	Порівняння